

04

Tormod Heier

Forsvaret til Libya 2011

Klar til strid?

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER

SKIPPERGATA 17C, 0152 OSLO, NORGE

Institutt for forsvarsstudier (IFS) er en del av Forsvares høyskole (FHS). Som faglig uavhengig høyskole utøver FHS sin virksomhet i overensstemmelse med anerkjente vitenskapelige, pedagogiske og etiske prinsipper (jf. Lov om universiteter og høyskoler § 1-5).

Direktør: Professor Rolf Tamnes

Oslo Files on Defence and Security tar sikte på å være et fleksibelt forum for studier innenfor instituttets arbeidsområder. Alle synspunkter, vurderinger og konklusjoner som fremkommer i denne publikasjonen, står for forfatteren(e)s egen regning. Hel eller delvis gjengivelse av innholdet kan bare skje med forfatterens samtykke.

Redaktør: Anna Therese Klingstedt

NORWEGIAN INSTITUTE FOR DEFENCE STUDIES (IFS)

SKIPPERGATA 17C, 0152 OSLO, NORWAY

The Norwegian Institute for Defence Studies (IFS) is a part of the Norwegian Defence University College (FHS). As an independent university college, FHS conducts its professional activities in accordance with recognised scientific, pedagogical and ethical principles (pursuant to the Act pertaining to Universities and University Colleges, section 1-5).

Director: Professor Rolf Tamnes

Oslo Files on Defence and Security aims to provide a flexible forum for studies within the fields of activity of the Norwegian Institute for Defence Studies. All views, assessments and conclusions which appear in this publication are the author's own. The author's permission is required for any reproduction, wholly or in part, of the contents.

Editor: Anna Therese Klingstedt

04

Tormod Heier

Forsvaret til Libya 2011

Klar til strid?

FORFATTEREN

Tormod Heier er oberstløytnant i Hæren og ansatt ved Senter for militære erfaringer (SME) ved Forsvarets høyskole. Han har tidligere jobbet i Brigade Nord, Etterretningstjenesten og Forsvarsdepartementet, samt tjenestegjort under Nato-kommando i Afghanistan. Heier har to mastergrader i norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk fra henholdsvis Oslo og London. Han tok sin doktorgrad i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo i 2006, med spesialisering innen Nato og transatlantisk forsvarssamarbeid. Han jobber i dag med analyser av Forsvarets erfaringer fra operasjoner i inn- og utland, samt foreleser ved Forsvarets stabsskole og Universitetet i Oslo.

SUMMARY

This study explores the historical detachment of Norwegian air power under the unique UN mandate to protect Libyan civilians in March 2011. In less than 100 hours after the Security Council adopted resolution 1973 authorising a no-fly zone over Libya and all necessary measures to protect civilians, six F-16s and more than 150 personnel left their peace-time assignments in numerous locations in the High North. Without pre-deployment training, the multi-layered combat system performed some of the most sophisticated operations of the entire mission over the African continent. The study undertakes a critical and detailed examination of what went on behind the scenes as war preparations were hurriedly initiated. Did the chain of command respond adequately to this ultimate test in the new security environment? Or did more than ten years of continuous defence reforms expose unclear or lacking procedures and ambiguous roles within the broad array of units involved in the operations?

Exploring the Armed Forces' own reports at the tactical, operational and strategic levels of the preparation phase, this study has found that

1. The Norwegian Armed Forces' chain of command is not adequately trimmed or manned to respond effectively at short notice.
2. Peace-time rules and regulations have affected force agility to such an extent that it is impossible to meet operational requirements without systematically violating the regulations.
3. The rapid response was down to improvisation and ad hoc solutions and would not have been possible without relevant training, motivated personnel and collective effort at all levels.

INSTITUTT FOR FORSVARSTUDIER Norwegian Institute for Defence Studies

ISSN 1504-6753

© Norwegian Institute for Defence Studies info@ifs.mil.no – ifs.forsvaret.no

INNHold

INNLEDNING	5
KLARGJØRINGEN AV DET NORSKE STYRKEBIDRAGET	9
MILITÆR-STRATEGISK NIVÅ	11
OPERASJONELT NIVÅ	14
TAKTISK NIVÅ	23
LÆRDOMMER FRA FORBEREDELSENE TIL LIBYA	31
MILITÆR-STRATEGISK NIVÅ	31
OPERASJONELT NIVÅ	34
TAKTISK NIVÅ	37
AVSLUTNING	39
FOTNOTER	40
KILDELISTE	41

Innledning

Norske styrker høstet stor anerkjennelse for operasjonene de utførte i Libya i perioden 24. mars til 1. august 2011. Sammen med amerikanske, europeiske og arabiske land bidro Forsvaret til et historisk vendepunkt. Dette vendepunktet angikk ikke bare Libya, som avsluttet en epoke med 40 års militærdiktatur, men også Norge og verdenssamfunnet for øvrig: For første gang i FNs historie åpnet Sikkerhetsrådet opp for bruk av makt mot statsledere som angrep egen befolkning.¹ Ifølge forsvarsminister Grete Faremo tok det 100 timer "... fra beslutningen ble tatt til de norske flyene tok aktiv del i operasjonene ... Det har aldri skjedd før at vi har vært ute så raskt. Innsatsforsvaret fungerer" (Faremo 2011c). Da Stortingets utenriks- og forsvarskomiteé gjestet USA i etterkant av operasjonene, festet vertskapet, ifølge komitémedlem Ivar Kristiansen (H), merkelapper som "Best in class" og "Gold star" til de norske styrkene og deres innsats (Kristiansen 2011). Ved første øyekast kan dermed fortellingen om Forsvarets innsats i Libya se ut til å være en ubetinget suksesshistorie.

Å ha et forsvar som er i stand til å "punch above its weight" betyr mye. Særlig gjelder dette for allianseavhengige land som Norge. I takt med at Forsvaret blir et stadig mindre og mer kostbart innsatsforsvar øker også behovet for amerikanske sikkerhetsgarantier. For at Forsvaret skal gi oss mest mulig forsvarsevne, er det derfor viktig at vi lærer av våre feil og suksesshistorier. Denne studien har til hensikt å muliggjøre nettopp dette. Den er også et svar på regjeringens ønske om "... mest mulig åpenhet rundt norsk og alliert innsats i Libya" (Faremo 2011a). I stortingsdebatten rundt finansieringen av operasjonene i Libya understreket Ivar Kristiansen på vegne av Utenriks- og forsvarskomiteen "... det selvfølgelig i at når man deltar i denne typen meget skarpe og krevende oppdrag, skal alle forutsetninger rundt øving, trening, materiell og utstyr være på plass" (Kristiansen 2011). Med dette utgangspunktet adresseres følgende spørsmål: Hvordan ble klargjøringen av det norske styrkebidraget gjennomført, og hvilke lærdommer kan trekkes fra de 100 hektiske timene i Norge?

KILDEBRUK

Å trekke lærdom fra operasjoner man selv ikke har vært en del av, er en krevende disiplin. Dette skyldes dels at forfatteren selv ikke har deltatt i sentrale beslutningsprosesser eller, som i dette tilfellet, ikke har førstehånds kunnskap om de komplekse kampfly- eller logistikksystemene som brukes i operasjonene. Det skyldes også at erfaringer og lærdommer til syvende og sist forblir subjektive opplevelser. Egne tolkninger kan derfor ofte ha en slagside som – bevisst eller ubevisst – fremmer egne syn og forutinntatte holdninger. For å møte disse utfordringene støtter jeg meg i det følgende på et bredt spekter av kilder. Blant annet er personer med nøkkelroller i Libya-operasjonen blitt dybdeintervjuet, og tolkningen av intervjuene kvalitetssikret i ettertid av informantene selv. Denne informasjonen er deretter sammenholdt med erfaringsrapporter fra Forsvarets database *Ferdaball*. Tolknings- og konklusjoner som har gått igjen på tvers av nivåer og avdelinger er særlig blitt vektlagt for å styrke validiteten i fremstillingen. Informasjonen er deretter sett opp mot andre kilder i Forsvaret, som for eksempel Libya-relaterte konferanser og foredrag, samt opp mot eksterne kilder i Nato og USA. Datagrunnlaget som konklusjonene bygger på består også av mer tilgjengelige kilder, som resolusjoner, innstillinger, redegjørelser og artikler fra storting, regjering, departementer og media. Til tross for en slik vidtfaavnende bruk av kilder finnes det likevel ingen entydige svar på spørsmålene over. Opplevelsene i Luftforsvaret vil naturlig nok være ulike dem som ble gjort i Forsvarsstaben, Forsvarets logistikkorganisasjon eller i Forsvarets operative hovedkvarter: “Where you stand depends on where you sit”, som Graham Allison (1971) har påpekt. Om studien likevel kan bidra til å øke kunnskapen om hvordan sentrale deler av Forsvaret fungerer under tidspress, og gjøre det mulig å trekke lærdom til fremtidig nytte ut fra denne kunnskapen, da er også mye av hensikten oppnådd.

AVGRENSNINGER

Forberedelsene til Libya-operasjonene kan ses på som en unik hendelse. Som case kan klargjøringen av styrkebidraget gi oss kunnskap om hvordan innsatsforsvaret reagerte på en internasjonal krise med kort strategisk varslingsstid. Analysen er avgrenset til perioden 18.–24. mars. Dette var tiden det tok fra regjeringen vedtok å stille med norske styrker, til kampflyene tok av fra den improviserte kampflybasen Souda Bay på Kreta for å løse sine første oppdrag i koalisjonsoperasjonen Operation Odyssey Dawn over Libya (FD 2011a).

Forholdene som adresseres på de neste sidene drøftes ut ifra tre hovedspor: De involverte nivåenes *operative utholdenhet*, Forsvarets evne til *samordning* og *kontrolltiltak* ved kommandooverføring til utlandet. En analyse av disse forholdene vil kunne gi relevant og verdifull kunnskap om hvordan innsatsforsvaret fungerer under tidspress. Men også mer allment om hva som er status i omstillingsarbeidet, tolv år etter at startskuddet gikk for en av Norges mest omfattende reformer i offentlig sektor i moderne tid: overgangen fra et invasjonforsvar til et innsatsforsvar.

For å frembringe mest mulig sikker kunnskap er fremstillingen bygd på en gjennomgripende analyse. Samtlige av de tre nivåene *militær-strategisk*, *operasjonelt* og *taktisk* er inkludert og ses i sammenheng med hverandre. Dette inkluderer følgende enheter: Forsvarsstaben, Forsvarets operative hovedkvarter, Luftforsvaret, Forsvarets logistikkorganisasjon, Forsvarets informasjonsinfrastruktur og Etterretningstjenesten. Forsvarets sanitet og Forsvarets sikkerhetsavdeling var også involvert i operasjonen, men blir ikke viet mye oppmerksomhet på grunn av manglende tilgang på gode kilder, og fordi de spilte en begrenset rolle i operasjonene. Informasjon på politisk nivå, fra Statsministerens kontor, Forsvars- og Utenriksdepartementet, samt fra Riksrevisjonen og Stortinget er inkludert for å få frem det strategiske perspektivet. Dette synliggjør sammenhengene – eller mangelen på sådan – mellom politiske mål og militær utførelse.

Fremstillingen er todelt. I første del beskrives klargjøringen av det norske styrkebidraget. Utgangspunktet er Stoltenberg III-regjeringens målsetting om en hurtig innsetning over libysk luftrom, og hvordan denne målsetningen materialiserte seg nedover i Forsvarets kommandokjede. I andre del utledes deretter konkrete lærdommer fra erfaringen som de ulike nivåene i kommandokjeden gjorde seg.

Klargjøringen av det norske styrkebidraget

Det historiske FN-vedtaket om å gå til krig mot Libya for å beskytte sivilbefolkningen mot overgrep ga norske myndigheter en nødvendig folkerettslig forankring. Både for deltagelse i den *ad hoc*-oppnevnte koalisjonen anført av USA i Operation Odyssey Dawn fra 24. til 30. mars, og i den påfølgende Nato-ledede Operation Unified Protector, som for Norges del varte fra 30. mars til 1. august (FD 2011b). To forhold er av særlig interesse når det gjelder klargjøringen av det norske styrkebidraget: (i) Regjeringens sterke engasjement for å underbygge FN-vedtaket ved å stille offensive kapasiteter til disposisjon og (ii) ønsket om å bygge en koalisjon fremfor å vente til Natos formelle struktur var på plass.

Ønsket om å innta en offensiv rolle i Libya kan hevdes å stå i et motsetningsforhold til det bildet av Norge som Stoltenberg-regjeringen vanligvis har fremelsket: nemlig av Norge som en “fredsnasjon og et foregangsland innen internasjonal fredsmegling” (Store 2006). Dette selvbildet kan også hevdes å stå i kontrast til inntrykket som tegnes av Norge utenfor regjeringen, det være seg Norge som “det fredligste landet i verden” (IEP 2011) eller som “den ledende bistandsaktøren” (Norad 2011). Ønsket er også interessant i lys av regjeringens tidligere uttalelser rundt norsk sikkerhets- og utenrikspolitikk. I mars 2009 ble regjeringens utenrikspolitiske- og sikkerhetspolitiske strategi nedtegnet i St. meld. nr. 15 (UD 2009) uten at det militære forsvar hadde en synlig rolle. Bare to måneder senere fremmet regjeringen en militær strategi der “Forsvaret som politisk virkemiddel grunnleggende sett [var] til for å hindre krig, ikke føre krig” (FD 2008).

Norske regjeringer har også tidligere inntatt offensive roller i internasjonale operasjoner: Under Bondevik II-regjeringen (2001–2005) ble Forsvarets spesialstyrker, som de første i den USA-ledede koalisjonen, på kort varsel satt inn i Operation Enduring Freedom på grensen mellom Afghanistan og Pakistan. Likevel kan det hevdes at statsminister Jens Stoltenbergs budskap i møtet med koalisjonspartnere i Paris var usedvanlig sterkt i timene før Operation Odyssey Dawn startet: “Tiden er nå inne for å handle. ... For å seire

kreves det vilje, utholdenhet og oppofrelse ... Dette er sannhetens øyeblikk. Historien vil avsi sin dom over oss på grunnlag av nettopp disse dagene. Jeg oppfordrer dere alle til å ta del i bestrebelsene" (Stoltenberg 2011a). Dette har tradisjonelt sett vært stormaktens måte å ordlegge seg på; retorikk som brukes for å overtale små land til å delta i risikofylte operasjoner utenfor egne grenser. I Operation Odyssey Dawn ser imidlertid rollene ut til å ha blitt byttet om, kanskje fordi USA av ulike årsaker stilte seg nølende til å innta en lederrolle. Ifølge erfaringsrapporten fra US Africa Command, som ledet koalisjonen, ble det hevdet at amerikansk lederskap kunne "... be perceived by some in the Muslim world community as 'another' US attack on Islam" (JCOA 2011).

NORSKE INTERESSER

Ifølge norske myndigheter sammenfalt FN-resolusjonen med egne interesser og ønsker for FNs mandat. Utenriksminister Jonas Gahr Støre forklarte at Norge "lenge arbeidet for at FN-paktens prinsipp om ikke-innblanding ikke skulle stå i veien for internasjonal inngripen for å beskytte befolkningen mot massive overgrep fra egne makthavere. Nå [var] dette prinsippet ytterligere styrket" (Støre 2011). Å fylle det unike vedtaket med offensive styrker var derfor i norsk interesse. Først og fremst ble FNs autoritet i internasjonal politikk styrket, noe som implisitt ville underbygge det folkerettslige grunnlaget små land trenger i møtet med stormaktens interesser. En hurtig respons på FNs anmodning ville også hindre et verre alternativ, som var at en rekke allierte land, herunder Frankrike, Storbritannia, USA og Canada, ville angripe på egen hånd (ifølge Dennis Gyllensporre (2012) hadde disse landene allerede satt i gang ulike operasjoner mot det libyske regimet). Og, for det tredje, ut ifra hensynet til Nato-alliansen: Stoltenberg III-regjeringen fikk en unik mulighet til å styrke et omdømme som siden 2005 hadde falmet under anklager om ikke å ta Natos solidaritetsforpliktelser på alvor. At Norge forbeholdt seg retten til kun å sende bakkestyrker til det relativt sett fredelige Nord-Afghanistan fremfor til østlige og sørlige deler av landet, der nære allierte daglig led tap mot Taliban og Al-Qaida, kan ha sådd tvil om Norges solidaritet og lojalitet til alliansen (Oma 2008, 85).

ENDRING I POLITISKE MÅL?

Det politiske ønsket om å spille en offensiv rolle i hurtigoppnevnte koalisjoner er også av militærfaglig interesse. Det skyldes at uformelle og ad hoc-oppnevnte konstellasjoner ofte følger av uoversiktlige og lukkede politiske prosesser: Vedtak fattes ofte i et forrykende tempo, med uklare mål og begrunnelser som resultat (Hansen 2011). Det har igjen konsekvenser for hvordan sammensatte og komplekse kampsystemer på kort varsel skal oppdragstilpasses en forestående operasjon. Viktigst er likevel at koalisjonsoperasjonen står i kontrast til tidligere beslutninger, som da Stoltenberg II-regjeringen trakk det norske styrkebidraget ut av den USA-ledede koalisjonen Operation Enduring Freedom i Afghanistan. Begrunnelsen i 2005 var først og fremst at små land som Norge var best tjent med å binde stormaktene til formelle beslutningsprosesser i brede allianser fremfor

løse koalisjoner. Begrunnelsen i 2005 hadde sitt utspring i ønsket om "... å kanalisere vår internasjonale militære deltakelse gjennom multilaterale organisasjoner som NATO, FN og EU, fremfor 'koalisjoner av villige', der den politiske medinnflytelsen er betydelig mindre", slik daværende statssekretær i Forsvarsdepartementet, Espen Barth Eide (2005), uttrykte det.

Rollen som pådriver for koalisjonen i 2011 står således i et motsetningsforhold til forklaringen på hvorfor Norge trakk seg ut seks år tidligere. En foreløpig slutning kan være at viktige politiske prinsipper rundt militære tilknytningsformer vil variere. Variasjonen ser ikke ut til å være avhengig av hvilken regjeringskonstellasjon som sitter ved makten. Både Bondeviks andre sentrum-høyre-regjering og Stoltenbergs sentrumvenstre-regjeringer har tidvis foretrukket koalisjoner. Variasjonen ser snarere ut til å springe ut ifra to overgripende syn som styrer forventningene til Forssvaret: Ønsket om å hurtig kunne "... bistå mennesker i nød, å styrke FN og den internasjonale rettsordenen, samt å støtte sentrale folkerettslige prinsipper som vi, historisk sett, selv har vært med på å kjempe frem" (Faremo 2011a). I tillegg kommer også ønsket om å støtte en nær alliert "... uavhengig av hvem som sitter ved makten her i landet og på den andre siden av Atlanteren" (Petersen 2004).

Fravær av lang strategisk varslingstid, raske og uforutsigbare beslutningsprosesser, samt hurtig innsats utenfor Natos kjerneområde, er således et konkret uttrykk for Forssvarets nye omgivelser. Og her har det også siden den kalde krigens slutt utviklet seg en tverrpolitisk konsensus om å bruke Forssvaret i hurtigoppnevnte koalisjoner, med kampsystemer som på kort varsel kan gi den norske deltakelsen et kraftfullt politisk signal internasjonalt. Alt dette i påvente av at småstatenes primære ønske – formelle og konsensusbaserte allianser – gradvis, på omstendelig og diplomatisk vis, bygges opp og blir operative (FOH 2011a). Slutningene ser imidlertid ikke ut til å rokke ved de lange linjene i norsk sikkerhetspolitikk. Idealismen gir seg fremdeles utslag i en plikt til å "forhindre omfattende overgrep mot sivile" (Stoltenberg 2011b). Men realismen ligger fortsatt under, med krav om at FNs reaksjon måtte komme raskt og effektivt for å opprettholde troverdighet (Faremo 2011b).

MILITÆR-STRATEGISK NIVÅ

Beslutningen om å delta i en hurtigoppnevnt koalisjon fremfor å "vente på Nato" (JCOA 2011, 2) kom overraskende på Forssvarets ledelse. Forsvarsstabens problemer med å holde tritt med den politiske utviklingen gjorde at den militære beredskapsvevnen og styrkeoppbygging ble satt på prøve. Ifølge Situasjonssenteret var arbeidsbelastningen under hele oppsetningsperioden "formidabel" (Forsvarsstaben 2011, 5). Dette kan ha bidratt til å gjøre kvaliteten på arbeidet "ujevnt" (som i klartekst er et annet ord for "dårlig"), fordi "... flere enheter jobbet med sammenfallende problemstillinger uten tilstrekkelig informasjonsutveksling", men også fordi personell uten riktig bakgrunn og kompetanse måtte

gjøre oppgaver de ikke hadde faglige forutsetninger for å løse (Forsvarsstaben 2011, 5). I tillegg var det også en betydelig utfordring at den innledende planleggingen foregikk uten klare retningslinjer, spesielt i spørsmålet om bidraget skulle planlegges som en del av en Nato-operasjon, eller være under ledelse av andre. I Forsvarsstaben er det særlig to forhold som er av interesse når den strategiske varslingstiden er kort: det militær-strategiske nivåets arbeidskapasitet og samordningsevne.

KAPASITET

Hvordan kan det forklares at klargjøringen av seks kampfly med tilhørende støttesystemer førte til en "formidabel arbeidsbelastning"? En sannsynlig årsak kan knyttes til Forsvarsstabens personell- og kompetansemessige bemanning. Det kan virke som om det øverste nivået i Forssvaret ikke er dimensjonert for å løse ekstraordinære hendelser som avviker fra daglig fredsdrift. Det betyr at selv små endringer i de strategiske omgivelsene vil oppleves som uforholdsmessig store. Improviseringer, usikkerhet og fravær av systematisk kvalitetssikring vil følgelig inntreffe. I dette tilfellet ble ekstramannskaper fra andre deler av Forssvaret kalt inn på kort varsel for å bistå, både i planlegging, ledelse og gjennomføringen av klargjøringen: "Dette var av stor betydning for at styrkeoppbyggingen skulle lykkes" (Lyssand 2011). Styrkeoppbyggingen var slik sett ikke et resultat av planmessige forberedelser og innøvde prosedyrer, men heller en følge av kollektiv dugnadsånd og motiverte enkeltpersoner. Det dreide seg om ansatte som på kort varsel forlot sine stillinger rundt om i landet for å støtte Forssvarets øverste nivå i Oslo med nødvendig erfaring og kompetanse (Forsvarsstaben 2011, 9).

Denne ekstraordinære innkallingen og følgene av den kan på den ene siden sees på med positive øyne. Forsvarsledelsen viste handlekraft og tilpasset seg raskt det uventede oppdraget: Ressurser fra ulike fagmiljøer ble kalt inn og satt sammen i tverrfaglige plangrupper. Forsterkningsbehovet kan imidlertid også tolkes negativt. Behovet for mer personell og mer ekspertise viser hvor lite endring som skal til før stabskraften på det øverste nivået ikke strekker til: Forsvarsdepartementet opplevde styrkegenereringen som en naturlig respons på Natos henvendelse – å nedsette krisestab, eller å forsterke eksisterende linjeorganisasjon, var derfor ikke nødvendig. Forsvarsstaben på sin side måtte imidlertid kalle inn ekstramannskaper for å løse de samme oppgavene (Forsvarsstaben 2011, 9). På denne bakgrunn synes det som oppbyggingen av gripbare styrkebidrag under tidspress oppleves ulikt på departements- og etatsnivå – til tross for at de befinner seg i det samme bygget.

Ulike virkelighetsforståelser kan muligens skyldes en utvikling som har funnet sted siden 2003, der det sivil-militære Forsvarsdepartementet har vokst i størrelse samtidig som det øverste militære nivået i Forssvaret har mistet betydelig stabskraft (Rønneberg 2005). Dette har funnet sted dels ved at Forssvarets overkommando er blitt lagt ned og store deler av forsvarssjefens styringsapparat overført til Forsvarsdepartementet (NOU 2000, 4.6.1), men også ved at forsvarssjefen og det militær-strategiske nivået i 2009

måtte skille ut de tyngste militærfaglige kompetanseområdene som lå i forsvarsgrenenes staber. Fremfor å være en del av Forsvarsstaben skulle stabskraften i stedet overføres til taktiske kompetansmiljøer som lå spredt rundt om i landet (FD 2008). Den intense arbeidsbelastningen og behovet for forsterkninger kan dermed ses på to måter: På den ene siden som et konkret uttrykk for den reelle kapasiteten som ligger nedfelt i den eksisterende årsverksrammen. På den andre siden kan den ses som et resultat av en svekket helhetlig ledelse der det strategiske nivået over tid har blitt delt opp i mindre desentraliserte enheter. Dette kan ha styrket de ulike taktiske fagmiljøene i distriktene, men også svekket evnen til sentralisert samordning av en hurtig innsats, fordi roller, ansvar og myndighet mellom ulike avdelinger har forblitt uavklarte.

SAMORDNING - HVEM GJØR HVA?

Den "formidable arbeidsbelastningen" kan med andre ord skyldes måten Forssvaret er styrt og organisert på. Vekt på sentralisering og rasjonalisering har ført til at stadig flere kapasiteter i styrkeregisteret har avgitt kommando over logistikk- og støttefunksjoner. Disse styrkemultiplikatorene var tidligere en integrert del av styrkene. Utskillelsen har på den ene siden bidratt til en viktig dreining i pengebruken, fra drift av gammelt materiell til investeringer i nye og gripbare kapasiteter. Men det kan også hevdes at sentraliseringen på den andre siden har bidratt til en fragmentering av den militære beredskapen. Høy arbeidsbelastning kan således skyldes uklarheter i hvem som skal gjøre hva snarere enn reduserte årsverksrammer. Det kan virke som det kosteffektive skillet mellom operativ primærvirksomhet og logistisk støttevirksomhet har gjort det vanskeligere for Forsvarsstaben å samordne stadig flere og mer spesialiserte fagmiljøer. Oppsetningen av en luftving med tilhørende støttesystemer fra andre deler av Luftforsvaret, Forssvarets logistikkorganisasjon, Forssvarets informasjonsinfrastruktur, Etterretningstjenesten, Forssvarets sanitet og Forssvarets sikkerhetsavdeling ble derfor meget komplisert.

Vanskelighetene kan dels skyldes Forsvarsstabens økte avhengighet av spesialistfunksjoner som et moderne innsatsforsvar er avhengig av, men som til daglig ikke er tilgjengelig på dette nivået. Dette kan være en naturlig konsekvens at av militære systemer utvikler seg i en mer spesialisert og kompetansekrevede retning. Problemene kan imidlertid også skyldes innføringen av en rekke statlige effektiviseringsprogrammer og styringssystemer på 1990- og 2000-tallet, der forholdet mellom bestiller/kunde og utfører/leverandør har blitt etablert. Med dette har "et kvasimarked tuftet på tradisjonell markedslogikk" fått fotfeste (Måseidvaag 2011, 53). Utskillelsen og oppsplittingen av gjensidig forsterkende fagmiljøer, som for eksempel mellom kampfly-, sambands- og forsyningsmiljøene i Luftforsvaret, Forssvarets informasjonsinfrastruktur og Forssvarets logistikkorganisasjon, har over tid bidratt til uklare rolle-, ansvars- og myndighetsforhold (Riksrevisjonen 2009; Luftforsvaret 2011b). Uklar kommando- og disponeringsmyndighet ble da også bekreftet under styrkegenereringen. Dette gjaldt internt mellom For-

svarsstabens ulike avdelinger og seksjoner (Forsvarsstaben 2011), men også eksternt mellom Forsvarets øvrige avdelinger (FLO 2011; Luftforsvaret 2011a).

Samordningsproblematikken kan også skyldes Situasjonssenterets manglende oversikt over styrkenes operative status. En inndeling i forsvarsgrenvise strukturelementer og enkeltstående kapasiteter kan synes å være uforenlig med oppsetningen av integrerte kampsystemer fra ulike deler av Forsvaret. Erkjennelsen av at "... ett bidrag på 6 kampfly [er] mye mer enn 6 jagerfly i seg selv" (FOH 2011a, 3) kan snarere virke fragmenterende på et "system av systemer" der Luftforsvaret, Forsvarets logistikkorganisasjon, Forsvarets informasjonsinfrastruktur, Etterretningstjenesten, Forsvarets sanitet, Forsvarets sikkerhetsavdeling og Forsvarets personelltjeneste – med tilhørende underavdelinger og seksjoner – raskt skal samhandle med hverandre. Denne formen for organisering svekker dermed svarene som Forsvarsdepartementet kom med til Riksrevisjonen i 2007, der det ble hevdet at styrkeregiesteret "... bidrar til at departementet effektivt kan sette sammen styrker til operasjoner i utlandet" (Riksrevisjonen 2007, 12).

OPERASJONELT NIVÅ

I likhet med Forsvarsstaben på nivået over, ble også Forsvarets operative hovedkvarter på Reitan utenfor Bodø "tatt på senga" (Lunde 2012). Basert på en tidlig varslingsordre fra Forsvarsstaben i Oslo startet det fellesoperative hovedkvarteret å planlegge med deltakelse i en tradisjonell Nato-ledet operasjon som siktemål (FOH 2011b, 2).

Men etter gjentagende ringerunder til aktuelle hovedkvarter i Europa, VTCer [Video Telephone Conference], med SITSENT [situasjonssenteret i Forsvarsstaben] og NMR [Norwegian Military Representative i SHAPE], samt føringer fra Sjef FOH [Forsvarets operative hovedkvarter] ble det bestemt at det norske styrkebidraget innledningsvis skulle inngå som del av den amerikansk ledede operasjonen Odyssey Dawn (FOH 2011b, 2).

Den kommando- og kontrollmessige usikkerheten som fulgte med den ad hoc-baserte deltakelsen svekket innledningsvis klargjøringen av styrkebidraget. Ifølge Forsvarets operative hovedkvarter ble det vanskelig å finne ut hvem som ledet operasjonen, hvilke operasjonsplaner som skulle brukes og hvilke hovedkvarter Forsvarets liaison-offiserer skulle sendes til (FOH 2011a, 3). Det siste var av stor betydning for å sikre at Stortinget og regjeringen fikk tidlig og presis informasjon om hvordan norske styrker ble brukt (FD 2011a). De kommandomessige utfordringene var imidlertid ikke et særnorsk fenomen. Også innad i US Africa Command, som i utgangspunktet ikke var trent eller utrustet for annet enn såkalte "Non-Combatant Evacuation"-operasjoner, var det uklart hvilke nasjoner som ville være del av koalisjonen (JCOA 2011, 3). Det var også uforenlige kommandonettverk nasjonene imellom (sågar mellom Nato og USA), og uklare grensesnitt

mellom hvem som skulle ha ledelsen i delvis overlappende luftoperasjonsområder over Nord-Afrika, Midtøsten og Europa (JCOA 2011, 10–12).

I norsk sammenheng er det imidlertid tre operasjonelle forhold det er verdt å legge merke til: (i) Forsvarets operative hovedkvarterers operative utholdenhet, (ii) samordnings- evne og (iii) behovet for fremskutte ledelselementer som kunne sikre regjeringens krav om "... innsyn og innflytelse på de nivåer som er relevante" (FD 2011a).

OPERATIV UTHOLDENHET

Etter at hovedkvarteret hadde sendt ut sine liaisonoffiserer, juridiske rådgivere og såkalte Red Card Holders oppstod det et personellmessig vakuum i hovedkvarteret.² Dette kan dels skyldes at "... hovedkvarteret mangler nødvendig personellstamme for å takle 24/7 operasjoner over lengre tid" (FOH 2011b, 3). Det kan også skyldes at Forsvarets operative hovedkvarter, i likhet med nivået over, i sin personellmessige oppsetning ikke er innrettet for å håndtere situasjoner som avviker fra normal fredstidsdrift. Regjeringens vedtak om å delta i en hurtig operasjon i Libya måtte derfor løses ved å tilføre hovedkvarteret mer personell og mer kompetanse, spesielt fra Forsvarets logistikkorganisasjon, Forsvarets informasjonsinfrastruktur og fra lavere nivåer i Luftforsvaret. Ifølge hovedkvarteret vil det "... trolig også være behov for [dette] ved andre operasjoner av lignende karakter." (FOH 2011b, 3) Hvordan kan dette tolkes?

På den ene siden kan det hevdes at Forsvarets operative hovedkvarter synes å være oppsatt med for lite stabskraft i alle funksjoner. Våren 2011 ble dette særlig synlig på kampfly-, logistikk- og sambandssiden. Internt i Forsvaret bidro det til at taktiske forbedringer, især innad i Forsvarets logistikkorganisasjon og Forsvarets informasjonsinfrastruktur, ble preget av at man tidvis hadde problemer med å få tilgang på stabsoffiserer som kunne gi føringer for hva som skulle klargjøres (INI 2011, 2; FLO 2011, 2). Sett utenfra kan det også hevdes at kapasitetsproblemene kom til syne gjennom liten evne (eller vilje) til å etterprøve de operasjonelle vurderingene som ble gjort i Natos krigshovedkvarter i Napoli, en såkalt Joint Forces Command, der operasjonene ble ledet. Manglende kompetanse innen målutvelgelse (targeting) og vurdering av utilsiktet skade etter bombeangrep (collateral damage estimate) kan dermed ha svekket hovedkvarterets rolle som strategisk rådgiver overfor forsvarssjefen og de politiske myndighetene. Dette fordi hovedkvarteret ikke hadde stabskraft som kunne analysere, etterprøve og gjennomføre selvstendige vurderinger av de operasjonelle beslutningene som ble gjort av allierte generaler i Joint Forces Command, men også fordi Forsvaret generelt ikke har Nato-offiserer sentralt plassert i det operasjonelle hovedkvarteret utenfor Napoli.

Forsvarets operative hovedkvarter i Bodø kunne dermed ikke underrettes fortløpende om utviklingen av en krig der norske kampfly ble satt inn i krevende operasjoner med stor politisk risiko, sågar uten noen former for operative begrensninger eller forbehold (såkalte *caveats*). Det kan hevdes at denne ulempen økte i omfang etter som de politiske fullmaktene fra North Atlantic Council, via The Supreme Allied Commander Europe

(SACEUR) og ned til Natos styrkesjef i Napoli var særdeles vide. Medlemslandene kunne ikke enes om konkrete og presise formuleringer, verken om hva som skulle være ønsket slutttilstand (end state) og hva som skulle være styrkesjefens militære mål (military objectives) (IMS 2012, 5). Manglende evne til fortløpende å analysere den dynamiske situasjonen utenfor eget hovedkvarter, enten det var i Joint Forces Command Napoli eller i operasjonsområdet for øvrig, ble også bekreftet av det norske kampflybidraget på Kreta: "kritiske føringer" fra hovedkvarteret var tidvis en mangelvare før flyene gikk på vingene (Solheim 2011a, 6).

På den andre siden kan det også hevdes at belastningen på dette nivået ble uforholdsmessig stor fordi Forsvarets operative hovedkvarter på samme tidspunkt også var i gang med forberedelsene til øvelsen Cold Challenge. Samordningsrollen i forbindelse med klargjøringen til Libya-operasjonen kan derfor ha gitt hovedkvarteret en unormalt stor arbeidsbelastning – til tross for at staben allerede hadde økt bemanning i forbindelse med den pågående øvelsen.

Det kan imidlertid hevdes at dersom det hadde foreligget innarbeidede beredskapsrutiner som regulerte den taktiske styrkeoppbyggingen, kunne arbeidsbelastningen blitt mindre. Særlig kunne tilgangen på en *komplett oppsetningsplan*, som regulerer styrkebidragenes personell- og materiellmessige oppsetning, gjort oppbyggingen mindre belastende. Årsaken er at innarbeidede beredskapsrutiner med generiske materiellister og forhåndspakket materiell, tilsvarende Natos såkalte Contingency Plans, gir raskere og mer kosteffektive oppsetninger – selv om enhver operasjon vil ha ulike forløp og ulike særpreg. Fraværet av generiske beredskapsplanverk for regulering av oppsetningen kan dermed ha bidratt til at hovedkvarteret tidvis ble overbelastet. Dette hadde dels sin årsak i at stabskraften ikke var dimensjonert for å håndtere den usikkerheten som fulgte av manglende forberedelser på operasjonelt og taktisk nivå, men også fordi planprosessene internt i hovedkvarteret la beslag på stabsoffiserer, som dermed ble utilgjengelig for koordinering med taktiske avdelinger på nivået under. Kombinasjonen av manglende beredskapsrutiner og lite stabskraft kan dermed bidra til å forklare at deployeringsordren – som beskriver den personell- og materiellmessige sammensetningen av kampsystemet – ikke ble ferdig før styrken allerede var på plass i Middelhavet (Solheim 2011b). Den kan også forklare at operative behov, som skulle regulere flyenes våpenutrusting og innretningen på kommandoplassen, aldri kom (FLO 2011, 2).

SAMORDNING – HVEM GJØR HVA?

I mangel på en helhetlig plan viste det seg at halvferdige ordreutkast, som fortløpende ble distribuert fra hovedkvarteret, ble "en svært viktig faktor", ifølge Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO 2011, 2). Særlig ble utkastene viktige informasjonskilder for taktiske avdelinger, som tidvis måtte klare seg med lite informasjon (Forsvarsstaben 2011, 10). At hovedkvarteret jevnlig sendte ut mer eller mindre halvferdige produkter, fremfor å gjennomføre fullstendige og tidkrevende planprosesser, ble også en medvirkende årsak til en historisk deployering som ble gjennomført på bare 72 timer.

Det kan imidlertid hevdes, slik Forsvarets logistikkorganisasjon argumenterte for i ettertid, at styrkegenereringen kom ut av kontroll. Den mest potente delen av innsatsforssvaret – kampflyene – dro av gårde med feil personellkategori i støttefunksjonene. Ingen hadde oversikt over hvilket materiell som skulle med, ei heller over hva eller hvor mye utstyr som var blitt tatt med. Og ingen i Forsvaret visste hvor mye dette ville koste (FLO 2011, 3). Tilsvarende utfordring ble også påpekt i 2007, da Riksrevisjonen bemerket at “... det er uklarerheter knyttet til hva som skal belastes kapittel 1792 [utenlandsoperasjoner], og hva som skal belastes ordinære driftsbudsjetter” (2007, 13). Ifølge Forsvarsstaben var det imidlertid “sterk vilje til å bidra på lokalt plan [noe som] medførte at enkelte snarveier ble benyttet ...; oppdrag ble noen ganger iverksatt uten at oppdrag formelt var gitt” (Forsvarsstaben 2011, 10). Dagens regelverk muliggjorde imidlertid ikke, ifølge Luftforsvaret en “... oppsetning av et styrkebidrag av denne typen på så kort tid uten utstrakt bruk av dispensasjoner fra gjeldende regelverk” (Luftforsvaret 2011a, 3). Derfor er det, ifølge den første kontingentsjefen “... avgjørende at organisasjonen kan handle uten formelle ordre – i et slags kontrollert kaos” (Solheim 2011b). Luftforsvarets operative *credo*, “Just do it”, kan dermed synes å stå i kontrast til en stadig mer fredsbasert norm om “forsvarlig regnskapsføring” i Forsvarets logistikkorganisasjon og i samfunnet for øvrig. Dette er ifølge Tomas Colin Archer (2012), pensjonert general og tidligere sjef for Forsvarets operative hovedkvarter, et uttrykk for en “desintegrasjon av roller, ansvar og myndighet; det er ingen som lenger har et totalansvar for det som skjer i Forsvaret.” Dette forholdet gjør at “stridsledelse” som ledelsesprinsipp blir enda viktigere fordi mange beslutninger må tas under et tidspress, samtidig som det er uklart om beslutningene vil være innenfor det juridiske rammeverket eller ei.

Til tross for underbemanning og manglende beredskapsplaner klarte likevel hovedkvarteret på en bemerkelsesverdig måte å gjennomføre en hurtig samordning av de taktiske forberedelsene. Hvordan kan dette forklares? En mulig årsak kan være at personellet i det fellesoperative hovedkvarteret, så vel som i Luftforsvaret, Forsvarets informasjonsinfrastruktur, Forsvarets logistikkorganisasjon, Forsvarets sanitet, Forsvarets sikkerhetsavdeling og Etterretningstjenesten, baserer innsatsen på en felles kultur. Samhold, kollektiv dugnadsånd og profesjonsstolthet ser ut til å være bærende prinsipper. Mangel på personell i de mest utsatte funksjonene kunne som følge av dette raskt fylles opp av frivillige ansatte fra andre deler av Forsvaret og fra andre deler av landet, som på kort varsel avbrøt ferier og helgeturer med familien. Fra høyeste hold ble det uttalt at “viljen til å få styrkebidraget deployert og i rask operativ stand har vært upåklagelig” (FOH 2011b, 4). En annen årsak kan også være at de ansatte selv syntes det var faglig interessant og givende å ta del i en operasjon som i norsk og internasjonal målestokk var historisk, og at de dermed hadde en ekstraordinær motivasjon for å bidra i denne deployeringen. Den tredje årsaken er imidlertid den viktigste: Forsvaret har over lengre tid, gjennom streng seleksjon, målrettet rekruttering, relevant trening og gode utdanningsinstitusjoner, utviklet medarbeidere med høy militærfaglig- og teknisk kompetanse. Dette er fageksperter som

til daglig jobber på ulike nivåer i forskjellige deler av landet, men som i krise trer sammen for å "løfte i flokk". Ifølge Forsvarsstaben var derfor førsteinntrykket at styrkegenereringen var "... en suksesshistorie og viser at det er mulig å etablere seg på kort tid, bare viljen er tilstede" (Forsvarsstaben 2011, 9).

KONTROLLTILTAK

Med *kontrolltiltak* menes i denne sammenheng tiltak som gjør at norske politiske myndigheter har kontroll med hva Forsvarets styrkebidrag brukes til når kommandoen overføres til utenlandske styrkesjefer. Kontrollen gjøres av offiserer som sendes ut av Forsvarets operative hovedkvarter. Disse er således under norsk kommando og opererer på utsiden av Natos integrerte kommandokjede der operasjonene planlegges og ledes. Hensikten med kontrollen er todelt: For det første er hensikten å etterprøve, så langt det lar seg gjøre, de operative vurderingene som gjøres av utenlandske offiserer på operasjonelt og taktisk nivå, slik at maktbruken skjer innenfor rammer og forutsetninger gitt av det norske Stortinget og Regjeringen. For det andre ønsker man å bygge en strategisk situasjonsforståelse av hvordan mandat, politiske slutttilstander og militære mål operasjonaliseres og gis et militærfaglig uttrykk – enten i en koalisjon anført av en såkalt Lead Nation eller fra Natos North Atlantic Council. Evnen til å føre kontroll med hvordan norske styrker brukes underbygger dermed hovedkvarterets rolle som et sentralt militær-strategisk rådgivningsorgan, ikke bare for forsvarssjefen og hans forsvarsstab på militær-strategisk nivå, men også for regjeringen og Stortinget. De norske forutsetningene fra 1951 danner bakteppet for denne rollen: Stortinget vedtok å delta i Natos integrerte kommandostruktur under forutsetning av at Forsvaret selv hadde kompetanse, innflytelse og kontroll med hva styrkene ble brukt til når amerikanske eller andre allierte generaler tok over kommandoen av styrkebidraget (Bjerga og Skogrand 2006, 223–6).

Erfaringene fra de hektiske vårdagene i 2011 tilsier imidlertid at nøkkelfunksjoner ved Forsvarets operative hovedkvarter raskt ble tappet for arbeidsressurser da kontrolltiltakene skulle settes i kraft. I likhet med håndteringen i Forsvarsstaben ble utsendelsen av liaisonoffiserer, *Red Card Holders*, juridiske rådgivere og sambands- og etterretningspersonell preget av improvisasjon, dugnadsånd og fragmenterte løsninger. Hvordan kan dette forklares?

Først og fremst må det forklares med at Forsvaret ikke produserer, eller har planlagt for bruken av, gripbare enheter som på vegne av norske myndigheter kan "rykke ut" og etterprøve Natos (eller andre alliertes) bruk av norske styrker. En forklarende årsak til dette kan være at det i ulike operasjoner vil være ulike behov for en slik kontrollfunksjon. Da det ble klart at norske kampfly skulle brukes over Libya, måtte stabsoffiserer som var avgitt fra lavere nivåer i Luftforsvaret i all hast skrive ned kontrolltiltak som de i farten kunne komme på. Disse regulerte hva norske Red Card Holders og liaisonoffiserer skulle gjøre på vegne av norske myndigheter, både på taktisk nivå i Natos luftoperative kommandosentral (et såkalt Combined Air and Space Operations Center, (CAOC)) i Pog-

gio Renatico, Italia, og på operasjonelt nivå i Joint Forces Command Napoli (Lyssand 2011).³ Det kan dermed synes som at fraværet av klargjorte mannskaper som var “pakket og trent” for etterretningsanalyse, målutvelgelse og vurdering av utilsiktet skade etter bombeangrep, samt utstyrt med krypterte kommunikasjonsmoduler, forsyningsstøtte og medisinsk klarering, svekket den norske kontrollen i en kritisk fase av operasjonen. Denne konklusjonen finner også støtte i Forsvarets operative hovedkvarterers erfaringsrapport: “Etter at vi hadde sendt ut nødvendig ekspertise til aktuelle hovedkvarterer i Europa, hadde vi ikke tilstrekkelig spisskompetanse [igjen] innenfor alle fagområdene” (FOH 2011b, 3). Manskaper fra de oppsettende avdelingene på taktisk nivå i Luftforsvaret måtte derfor settes inn for å fylle vakuemet på nivået over (Luftforsvaret 2011a, 2). Dette mønsteret er også sammenfallende med det som ble gjort i Forsvarsstaben, på det militær-strategiske nivået i Oslo.

Fraværet av kontrollmekanismer knyttet til en øremerket og sertifisert innsatsenhet gir inntrykk av at hovedkvarterets rolle som kontrollorgan for norske myndigheter ikke er avklart. Dette kan også ha bidratt til at offiserene som skulle sikre at norske synspunkter og interesser ble ivaretatt i kommandokjeden, blant annet gjennom kontroll og ettersyn av allierte vurderinger, tidvis “falt mellom to stoler”: mellom et operasjonelt nivå, som primært var opptatt av å støtte en rask og effektiv deployering av det norske kampflybidraget,⁴ og et taktisk nivå, som var travelt opptatt med tekniske forberedelser (Luftforsvaret 2011b). Kontrollelementene, som på vegne av norske myndigheter skulle sikre at kampflyene ble brukt i tråd med føringer fra norske myndigheter, måtte med andre ord “klare seg selv” fremfor å være en integrert del av den norske styrkeoppbyggingen. Hvordan artet dette seg?

Den manglende integrasjonen av Kontrollelementene ga seg til kjenne ved at det ikke eksisterte en ferdigpakket materiellsats for stabil og sikker kommunikasjon mellom norske kontrollinstanser på operasjonelt, taktisk og stridsteknisk nivå (kampflybasen på Kreta) (Luftforsvaret 2011b, 3). Den ga seg også til kjenne ved at kontrolltiltakene på de tre nivåene ikke var knyttet sammen i en kryptert informasjons- og kommunikasjonsstruktur som kunne sørge for gjensidig oppdatering og informasjonsutveksling (Ødegaard 2011; Nergård 2012). Dette bidro til at diskusjonene med hovedkvarteret i Norge, spesielt i forhold til målenes sensitivitet og politiske risiko, tidvis ble upresise og grovkornet. Svakheterne i kontrollmekanismene kan ha blitt ytterligere forsterket ved at det fellesoperative hovedkvarteret i Norge, som på dette tidspunktet gjennomførte en øvelse i nordområdene, hadde “lav grad av oppmerksomhet og årvåkenhet” med hensyn til de skarpe kampoperasjonene som på samme tid ble gjennomført på Natos sørflanke (FOH 2011a, 9). En “vakhavende beslutningstaker som er tilgjengelig 24/7” ville, ifølge erfaringsrapporten fra de norske Kontrollelementene, ha hjulpet på situasjonen (FOH 2011a, 8). Den manglende integreringen av Red Card Holder-teamet gjorde seg også gjeldende ved at de involverte selv måtte “... legge ut for hotell, leiebiler, forpleining og andre administrative forhold” (FOH 2011a, 8). Mange offiserer dro ut på få timers varsel uten å vite hvor

lenge oppdraget ville vare og økonomisk kompensasjon ble først klarlagt flere uker etter at styrkebidraget var kalt hjem (FOH 2011a, 9).

Manglende helhet i styrkeoppbyggingen – mellom hovedkvarteret, de som skulle utføre kontrollen med styrkebidraget i Napoli og kampflystyrken på Kreta – kan dermed ha økt den politiske og militære risikoen som fulgte med deployeringen. Dette skyldes først og fremst at det ikke lå noen operative begrensninger, eller *caveats*, for hvordan den norske kampflystyrken kunne brukes. Tempoet i beslutnings- og klargjøringsprosessen var så høyt at det ikke var tid til å utvikle dette.

Videre hadde heller ikke hovedkvarteret mottatt skriftlige instruksjoner fra Forsvarsstaben eller Forsvarsdepartementet for hvordan det unike FN-mandatet skulle tolkes, eller for hvor langt norske piloter kunne gå i å angripe mål som ikke utgjorde en umiddelbar trussel mot sivile. Dette kan bidra til å forklare hvorfor norske Red Card Holders i Italia opplevde at "... det var få føringer i forhold til hvilken informasjon som skulle rapporteres til FOH [Forsvarets operative hovedkvarter]" (FOH 2011a, 8).

Et annet viktig moment i den innledende fasen var at Forssvaret ikke hadde egne offiserer sentralt plassert i den USA-ledede koalisjonsoperasjonen, ei heller i Natos kommandokjede da operasjonen ble overført til alliansen. Dermed fikk heller ikke norske offiserer (eller Norge) påvirkning eller innsyn i de strategiske vurderinger som ble gjort rundt politiske og militære tyngdepunktsbetraktninger (centres of gravity), avgjørende punkter (decisive points) eller ønsket utfall (effects). Det kan på den ene siden synes som at denne risikoen ble lavere etter at Nato overtok ledelsen av operasjonene fra USA, fordi alliansens Joint Forces Command i Napoli nå stod til ansvar for SACEUR og medlemslandene i North Atlantic Council. Men det kan på den andre siden også hevdes at dette ga norske myndigheter og det fellesoperative hovedkvarteret i Bodø en falsk trygghet. Ifølge Natos egne erfaringsrapporter kan det hevdes at alliansens kontrollmekanismer var under enhver kritikk, noe som medførte at Joint Forces Command likevel fikk operere med uforholdsmessig høy grad av frihet. Årsaken var, ifølge Militærkomiteen, at alle de fire plandirektivene som kom fra North Atlantic Council, via SACEUR til Joint Forces Command Napoli, var preget av store mangler: "... end state conditions were not sufficiently well defined to fully support the operations planning process". Dette skyldtes først og fremst at medlemslandene hadde store problemer med å komme til enighet om hvordan operasjonen skulle gjennomføres (IMS 2012, 5).

For Norge kan det derfor hevdes at mangelen på integrerte etterretningselementer og juridiske rådgivere for å styrke den norske kontrollen på operasjonelt nivå var kritisk. Mangelen var først og fremst kritisk fordi kontrollmekanismene i koalisjonsoperasjonen Operation Odyssey Dawn var færre og mer uformelle enn i Natos Operation Unified Protector, men også fordi den korte strategiske varslingstiden tilsa at kampflybidraget deployerte uten operative begrensninger. Det kan synes som at nettopp disse forholdene øker behovet for god etterretning og juridisk rådgivning for å sikre gode kontrolltiltak. Behovet fikk også økt betydning, ettersom libyske landstyrker gradvis overførte striden til

sivile boligområder og etterlignet opprørernes sivile og ukonvensjonelle *modus operandi*. Den politiske risikoen som fulgte av operasjoner mot strategiske mål i tett befolkede områder gjorde dermed at kontrolltiltakene måtte sette særlig strenge krav til juridisk- og etterretningsmessig bevisførsel. Dette behovet ble forsøkt imøtegått ved samntids overføring av videofilmer fra droner, samt gjennom direkte kommunikasjon fra den luftoperative kommandosentralen (CAOC 5) i Italia, via Airborne Warning and Control Systems-fly over Middelhavet, til de norske pilotene som befant seg i libysk luftrom. Det faktum at kommandokjeden i Nato var preget av at landene ikke delte etterretning seg i mellom økte dermed risikoen for de taktiske styrkebidragene (IMS 2012, 6). Dette bidro også til at Forsvarets liaisonoffiserer og Red Card Holders som ble sendt ut til Natos hovedkvarter på operasjonelt og taktisk nivå i stor grad ble overlatt til seg selv fordi de ikke hadde egne nasjonale etterretningsressurser (Ødegaard 2011).

Det kan hevdes at denne mangelen svekket den norske kontrollen med styrkebidraget. Årsaken til dette er først og fremst at Forsvaret ikke har et gjennomgripende system for å holde overoppsyn med – og etterprøve – allierte beslutninger. Etter hvert som Natos politiske og militære mål ble videreutviklet nedover i kommandokjeden, ble det stadig vanskeligere for Forsvarets offiserer på operasjonelt, taktisk og stridsteknisk nivå (der de norske kampflyene var stasjonert) å gjennomføre helhetlige vurderinger basert på norske syn og interesser. Det kan hevdes at denne fragmenteringen svekket Forsvarets operative hovedkvarters rolle som rådgiver for forsvarssjefen og regjeringen, fordi de fremskutte kontrollelementene aldri ble en del av et nasjonalt gjennomgripende informasjons- og kontrollsystem. Med dette mistet også norske myndigheter en viktig kanal for militærfaglig innsyn, analyse og formidling. Spesielt kritisk var tapet av strategisk informasjon som kunne understøtte et nasjonalt selvstendig beslutningsgrunnlag. På den ene siden kan det hevdes at dette er en risiko som norske myndigheter må være beredt på å ta: Når forsvarssjefen avgir kommando over norske styrker til en alliert styrkesjef reduseres også den nasjonale kontrollen over styrkene, og det er derfor av betydning at de kontrollmekanismer som finnes blir tilstrekkelig ivaretatt. På den andre siden kan det også hevdes at kontrollbehovet har blitt viktigere enn tidligere. Ifølge Natos egne erfaringsrapporter har den teknologiske utviklingen bidratt til at tempoet i Natos planprosesser er sterkt økende. Dette øker igjen omfanget av uformelle stabsmøter og samtaler. Beslutningene som treffes i disse foraene blir igjen gjenstand for subjektive tolkninger og bidrar til flere muntlige mål/middel-vurderinger nedover i kommandokjeden. Som taktisk styrkeleverandør kan det hevdes at Norge skulle fordre sterkere nasjonal kontroll fordi fravær av sporbar dokumentasjon gjør det vanskelig å sikre at norske styrker brukes i tråd med nasjonale retningslinjer og interesser. Fraværet av en åpen kanal mellom norske offiserer på (i) det operasjonelle nivået i Napoli, (ii) det taktiske nivået i Poggio Renatico, (iii) det stridstekniske nivået ved kampflybasen på Kreta og (iv) hjemme ved hovedkvarteret i Bodø, kan dermed ha utfordret den norske kontrollen med styrkebidraget.

I ettertid kan det også hevdes at fragmenterte kontrollmekanismer svekket norsk innsyn og kontroll på det mest kritiske nivået der kriger vinnes og tapes: Det operasjonelle nivået utgjorde det viktigste for å omsette det unike FN-mandatet om å beskytte sivile til en serie med synkroniserte militære handlinger. Her spilte tidvis også norske kampfly en sentral hovedrolle, blant annet fordi norske fly kunne gjennomføre kirurgiske angrep uten å ødelegge for mye sivil infrastruktur rundt mål i tettbebygde strøk. Det kan hevdes at kontrollbehovet ble mer prekært utover i operasjonen, spesielt ettersom tolkningen av mandatet "begynte å skli" (Archer 2012). Grensene for mandatets rekkevidde ble utvidet i operasjonens forløp – fra først å være avgrenset til angrep på mål som utgjorde en umiddelbar trussel mot sivile, til så å inkludere det å angripe mål som lå lenger unna sivile, men som potensielt sett kunne utgjøre en trussel mot dem (Nergård 2012; Hoel 2011). Mangel på skriftlige instruksjoner fra Forsvarsdepartementet, samt uklare plandirektiver fra North Atlantic Council, via SACEUR til Joint Forces Command Napoli, kan dermed ha gjort norske kontrolltiltak mer krevende enn hva Forsvarets operative hovedkvarter så for seg på forhånd. Spesielt ble det vanskelig å holde kontroll med hvor langt de norske styrkene gikk for å etterleve de rettslige rammebetingelsenes grunnprinsipp om å "... beskytte sivile eller sivilbefolkede områder i Libya som trues av angrep" (FD 2011b, 1).

Det kan også hevdes at kontrollutfordringene ble forsterket ved at Forssvaret ikke hadde Nato-offiserer sentralt plassert i den allierte kommandokjeden på operasjonelt nivå, altså der beslutningene om operasjonenes gang ble fattet. Fraværet av norsk personell i leddet som påvirket den strukturelle analysen og den operasjonelle utformingen av mandatet, samt nominerte, utviklet og godkjente mål, kan dermed ha gjort de norske kontrolltiltakene mer sårbare og ufullstendige. Oppgaven til norske offiserer ble i første rekke å ta stilling til om norske fly kunne gjennomføre *isolerte og enkeltstående angrep*, eller om andre allierte måtte gjøre det selv, basert på en videre tolkning av FN-mandatet (Fjelberg 2012).

På taktisk nivå kan det hevdes at fraværet av en gjennomgripende informasjons- og kommunikasjonsstruktur mellom Natos luftoperative kommandosentral (CAOC 5) i Italia og den norske luftvingen på Kreta svekket de norske kontrolltiltakene. For det første fikk norske piloter redusert mulighet til å utvikle et oppdatert bilde av en stadig endret politisk sensitiv situasjon der flyene skulle engasjere mål. For det andre ble situasjonsforståelsen som lå til grunn for kontrollen svekket ved at informasjonsutveksling mellom norske piloter, analytikere som vurderte situasjonen i Libya og Red Cards Holders i Italia uteble. For det tredje gjorde fraværet av en gjennomgripende struktur at Forssvaret mistet muligheten til å generere et nasjonalt informasjonsmateriale som kunne brukes i bytte mot andre lands opplysninger. Det er nærliggende å anta at dette ville styrket den militærfaglige rådgivningsfunksjonen som hovedkvarteret hadde overfor regjeringen. Betydningen av rådgivningskapasiteten økte etter hvert som målene nominert fra Joint Forces Command Napoli befant seg lenger vekk fra umiddelbare trusler mot sivilbefolkningen i Bengazi og etter hvert også omfattet nasjonale kommandosystemer som holdt

den libyske staten sammen (Bouchard 2012). Det var imidlertid i egenskap av fagmilitær rådgiver at det operasjonelle nivået i Bodø vurderte den politiske og militære risikoen av norske våpenleveringer mot strategiske mål i befolkede områder.

Når norske piloter likevel høstet stor anerkjennelse for de politisk sensitive oppdragene som ble løst, kan dette blant annet skyldes det totale fraværet av nasjonale operative begrensninger på maktbruken. Fraværet av caveats er et synlig uttrykk for den innsats og risiko som norske myndigheter var innstilt på å ta. Det stod i motsetning til for eksempel svenske fly, som var bundet til luftrekognosering, og nederlandske fly som var øremerket defensive luftforsvarsroller. Ingen caveats, tett dialog mellom kontrolltiltakene i Italia, det operasjonelle nivået i Bodø og det militær-strategiske og politiske nivået i Oslo, samt gode etterretningsløsninger på taktisk nivå, bidro dermed til at kontrollen over den norske styrkebruken kunne opprettholdes. Dette på tross av mangelen på en integrert informasjons- og kommunikasjonsstruktur som knyttet de ulike nivåene sammen.

TAKTISK NIVÅ

Få timer etter at FN autoriserte bruk av makt mot libyske styresmakter fikk Generalinspektøren for Luftforsvaret ordre om å klargjøre et norsk kampflybidrag med nødvendige støttefunksjoner. Klargjøringen måtte skje raskt og berørte dermed noe av eksistensgrunnlaget for militære organisasjoner: evnen til å håndtere uforutsette hendelser på kort varsel. Hvilke forberedelser som var gjort på forhånd, hvordan disse ble samordnet og hvilke trenings- og øvingsmønstre som var av betydning for klargjøringen, blir derfor vektlagt i det følgende.

BEREDSKAP

Da forsvarssjefen anbefalte Forsvarsdepartementet å bruke kampfly mot Libya, var det henholdsvis åtte og fem år siden sist kampflyvåpenet var blitt brukt i utenlandsoperasjoner – i Afghanistan under Operation Enduring Freedom (2002–2003) og ISAF (2006).⁵ I kjølvannet av terrorangrepene mot USA i 2001 ble det utarbeidet en allmenn beredskapslovgivning i Norge der et av grunnprinsippene var at hele Forsvaret skulle være “gripbart”. Det kan imidlertid hevdes at denne lovgivningen ble for generell. På politisk nivå ble den riktig nok et viktig uttrykk for relevansen til det nye innsatsforsvaret som så dagens lys utover 2000-tallet, men for de operative miljøene i Luftforsvaret ble den oppfattet som lite konkret og forpliktende – spesielt for avdelinger som på 1990-tallet hadde levd med beredskapskontrakter for deployering til utlandet. I forkant av Libya-operasjonene hadde graden av beredskap til utenlandsoperasjoner, ifølge en av pilotene, ikke vært så lav siden 1990-tallet:

Det gjør noe med organisasjonen og mentaliteten vår når det ikke lenger stilles krav til hvor hurtige vi må være. Det følte også rart å bruke tid på å stå i kø utenfor depotet for å ta ut uniformer vi heller skulle ha pakket på forhånd. Dette er paradoksalt, fordi trenings- og kvalitetsnivået aldri har vært høyere (Hoel, 2011).

Det kan derfor hevdes at et lite forpliktende beredkapsplanverk gjorde det mer krevende å vinne gehør for beredkapspakninger på forlegningsrommet, ferdig innskutte håndvåpen, personell med medisinsk klarering og ferdigpakket overlevelsesutstyr. Spesielt i lys av påtrykket fra Forsvarets ulike forvaltningsregimer, som etter milliardoverskridelsene i 2005 tok kritikken fra Riksrevisjonen inn over seg (Riksrevisjonen 2007, 17). Dette førte til at Forsvaret fikk bedre kontroll over ressursbruken i årene som fulgte, men det førte også til at Forsvaret slapp å bruke penger på ansatte som stod på beredskap. I stedet for kunne rask reaksjonsevne og tilstedeværelse bygges på en mobilisering av personlig entusiasme og dugnadsånd. I forlengelsen av dette kan det også hevdes at balansen – eller maktforholdet – mellom administrative fredstidsbestemmelser og operative beredskapshensyn ble forskjøvet. Konsekvensene ved manglende budsjettkontroll gjorde sterkt inntrykk blant sjefer på taktisk nivå: I 2005 valgte forsvarssjef Sigurd Frisvold å stille sin plass til disposisjon, og den politiske styringen med Forsvaret ble satt under lupen.⁶ Tiltakene som fulgte for å unngå tilsvarende overskridelser i ettertid, møtte få operative innvendinger: “Forvaltningsmenneskene vant over de operative avdelingene fordi pilotene ikke kunne vise til skriftlige bestemmelser som fremmet deres syn” (Hoel 2011). Ifølge Luftforsvarets oppsettende avdeling ble da også dispensasjoner fra regelverket en forutsetning for å ta i bruk kampflystyrkene som ikke sto på beredskap (Luftforsvaret 2011a; Solheim 2011b).

De taktiske avdelingenes utstrakte bruk av dispensasjoner under de hektiske forberedelsene til Libya-operasjonene illustrerer dermed et paradoks ved det nye innsatsforsvaret. På den ene siden har de taktiske styrkene fått tilført en rekke kapasiteter som samlet sett gir Forsvaret bedre reaksjons- og forflytningsevne. Forbedringene viser seg i enklere og mer mobile kommunikasjons- og logistikkmoduler i Forsvarets informasjonsinfrastruktur og i Forsvarets logistikkorganisasjon samt gjennom en oppgradert taktisk løftekapasitet med fire nye C-130 J transportfly i 335-skvadronen. De viste seg å være avgjørende for at styrkebidraget skulle leve opp til politiske forventninger om en hurtig innsats i Libya (der C-130 flåten i realiteten ble til en strategisk løftekapasitet fordi lagringskapasiteten på den improviserte kampflybasen i Middelhavet var for liten). På den andre siden har imidlertid regelverket som regulerer bruken av de samme kapasitetene også blitt langt strengere og mer omfattende. Den formelle prosessen for klargjøringen av styrkene ble av Luftforsvaret “... oppfattet som rigid og forsinkende i en tidskritisk fase av oppsettingen” (Luftforsvaret 2011a, 5). Dersom *Forskrift for tjenestegjøring i internasjonale operasjoner* eller forskriftene i *Forsvarets personellhåndbok* skulle vært fulgt, ville det tatt “... måneder med forberedelser for å få forvaltningen (økonomi- og personellforvaltning) til å komme innenfor gjeldende regelverk” (Luftforsvaret 2011a, 5). Dette var tilfellet da sjøforsvarets KNM *Fridtjof Nansen* ble klagtjort for innsats i den Nato-ledede Operasjon Atalanta utenfor Afrikas horn i august 2009.

Dispensasjoner fra å bruke mannskaper med lengre varslingstid, med mindre enn ni måneders førstegangstjeneste, uten medisinsk skikkethet (for bakkepersonell) og mang-

lende sikkerhetsklarering, måtte derfor på kort varsel innvilges fra Forsvarsstaben – etter at styrkebidraget hadde forlatt landet (Luftforsvaret 2011a, 5).

Som en av pilotene uttrykte det: “Heldigvis var det helg da varslingen kom, så slapp vi å vente på byråkratiet” (Hoel 2011). Det kan derfor hevdes, som mange av kildene understreker, at Libya-operasjonen ble en suksess *på tross av* – ikke *på grunn av* – Forsvarets regelverk. I kampen om innflytelse virker det som at operative beredskapshensyn har måttet vike til fordel for fredstidsbestemmelser i Forsvarets regelverk. Konsekvensene av at hele Forsvaret skal bli gripbart ser ennå ikke ut til å være fullt ut utredet.

SAMORDNING: HVEM GJØR HVA?

Avvikene mellom de operative forberedelsene i Luftforsvaret og den forvaltnings- og logistikkmessige understøttelsen ser ut til å ha vært flere. Dette skyldes særlig tre forhold: For det første, at det ikke eksisterte en *komplett oppsetningsplan* på militær-stategisk nivå som synliggjorde overfor Forsvarets operative hovedkvarter og Forsvarets logistikkorganisasjon hvordan 132. Luftving som oppsettende avdeling skulle utrustes med våpen, sensorer og riktig type støttmateriell. For det andre, at det ikke eksisterte en oppsetningsplan i Forsvarsstaben for hvilke mannskaper som skulle sendes ut fra Luftforsvaret, Forsvarets logistikkorganisasjon, Forsvarets informasjonsinfrastruktur, Forsvarets sanitet, Forsvarets sikkerhetsavdeling og Etterretningstjenesten. Og, for det tredje, at det ikke eksisterte et internt regnskapssystem med oversikt over hvilke avdelinger som brukte av hvilke budsjetter, og hvilke avdelinger som tok ut hvilket materiell fra de ulike lagrene. Det var derfor, ifølge forsvarsministerens redegjørelse til Stortinget, “... knyttet stor usikkerhet til det tentative kostnadsoverslaget for det norske styrkebidraget ...” (Faremo 2011a).

Den manglende tilknytningen mellom Luftforsvarets styrkegenerering og Forsvarets forvaltnings- og logistikkmessige støtteapparatet fikk konsekvenser. I første omgang måtte Luftvingens ansatte før avreise, på en søndag, med private kredittkort, kjøpe nærmere 80 mobiltelefoner fra en elektronikkbutikk i Bodø sentrum. Dette bidro til at Luftvingen fikk etablert nødvendig forbindelse med norske myndigheter etter ankomst til kampflybasen på Kreta. Det betydde imidlertid også at kommunikasjonen med politisk og militær ledelse i Norge tidvis måtte gjennomføres på et ugradert og ustabil mobilnett den første uken (FOH 2011a, 7). Det økte, ifølge den taktiske styrkesjefen, usikkerheten rundt de forestående operasjonene, spesielt fordi den norske flystyrken hadde få nasjonale begrensninger med hensyn til hva pilotene kunne angripe, noe som ifølge Solheim (2011b) “... økte risikoen for tap av sivile menneskeliv.”

Videre førte det manglende samarbeidet til at Forsvarets logistikkorganisasjon ikke fikk tilgang til de operative midler som trengtes for å utstyre kampflyene med riktig materiell. Dette førte igjen til at “styrkebidraget deployerte uten en godkjent KOP [komplett oppsetningsplan] ...” (FLO 2011, 2) og med utstyr som ikke nødvendigvis var tilpasset oppdraget. Utstyrsproblematikken gjorde seg blant annet gjeldende ved at den strategiske transportkapasiteten på en overbelastet 335-skvadron tidvis ble lastet opp

med feil materiell- og personellkategorier, eller med feil prioritet på rekkefølgen i flylasten (Anonym kilde 2011). Det kan ha ført til en ineffektiv bruk av knappe ressurser i et oppdrag der tidspresset var stort (Davies 2011). Det kan også ha bidratt til at enkelte oppdrag i den innledende fasen av operasjonen måtte kanselleres på grunn av etterforsyningsproblemer, blant annet av ammunisjon (Luffforsvaret 2011a, 6).

Til tross for disse forholdene kan det likevel hevdes at styrkegenereringen var vellykket. I løpet av 72 timer klarte Luffforsvaret, Forsvarets informasjonsinfrastruktur, Forsvarets logistikkorganisasjon, Etterretningstjenesten, Forsvarets sanitet og Forsvarets sikkerhetsavdeling å sette opp og forflytte det som skulle bli en av de mest ettertraktede kampflystyrkene over Libya. Dette ble også lagt merke til av general Charles Bouchard, som ledet Operation Unified Protector fra Joint Forces Command i Napoli: "You did stuff others didn't want to do" (Bouchard 2012). I løpet av de tre første ukene fløy de norske styrkene nærmere 1 300 timer fordelt på 315 oppdrag (hvorav 34 oppdrag i Operation Odyssey Dawn), og slapp i denne perioden 289 presisjonsstyrte bomber. Totalt fløy de norske kampflyene 2 832 flytimer fordelt på 674 oppdrag, og avfyrt 586 presisjonsstyrte bomber (Faremo 2011a). Operasjonene gikk med dette inn i historien som den første krigen der det utelukkende ble avfyrt presisjonsstyrte bomber, og hvor behovet for mindre fremfor større bomber var presserende av hensyn til den kirurgiske krigføringen i Tripolis gater (Bouchard 2012). Av de operasjonelle hovedkvarterene i Operation Odyssey Dawn og Operation Unified Protector ble de norske pilotene tildelt noen av de politisk sett mest sensitive oppdragene. Hvordan kan dette forklares?

TRENING OG ØVING.

En vesentlig årsak synes å ligge i Kampflyvåpenets trenings- og øvingsmønster. For det første har treningen lagt særlig vekt på strategiske deployeringer til lokasjoner med manglende infrastruktur. Dette gir bedre systemforståelse for en F-16-flåte som til daglig nyter godt av moderne infrastruktur i sentrale strøk, men som også er avhengig av samtrente logistikk-, vedlikeholds- og sambandsfunksjoner fra Forsvarets logistikkorganisasjon og Forsvarets informasjonsinfrastruktur for å få til effektive kamphandlinger. Betydningen av fysisk samlokalisering i Bodø, mellom avdelinger som på papiret tilhører ulike enheter i Luffforsvaret og Forsvarets logistikkorganisasjon, kompenseres for noen av de ulempene som følger med den organisatoriske utskillelsen av støtteenheter (som beskrevet ovenfor). Øvelse Nordavind – som er en deployerings- og etableringsøvelse som gjennomføres på Banak hvert annet år – kan også ha vært medvirkende til at samtrente enheter lar seg opprettholde tross organisatorisk fragmentering. Øvelsen kan også ha vært viktig fordi den gir trening i etablering og drift av improviserte kampflybaser der infrastrukturen er lite utviklet, slik tilfellet også var på Kreta. Dette bidro til at Luftvingen brukte erfaringer fra "... tidligere store deployeringer og pakket utstyr i forhold til dette [...]" (Solheim 2011a, 3), samtidig som Kampflyvåpenet også tok i bruk forhåndspakkede "Fly Away Kits" (små beredskapspakninger med et minimum av personlig utstyr og reservedeler til flyet). I til-

legg kan det synes som at Øvelse Nordavind har gitt verdifull trening i nattflygning, noe som var overførbart til de nattlige oppdragene som ble gjennomført over Libya.

For det andre legger Kampflyvåpenets trenings- og øvingsmønster vekt på luftoperasjoner i store og flernasjonale forband. Dels gjøres dette for å sikre samvirke med allierte partnere som er toneangivende innen utvikling av moderne luftmakt, og som Luftforsvaret er avhengige av for å løse nasjonale oppgaver utover egen episode- og krisehåndtering. Men også for å bygge systemforståelse og kompetanse i store og kompliserte operasjoner som et lite luftforsvar alene ikke kan klare. Evnen til å operere sammen med stadig flere sensorer og plattformer, der blant annet bruk av skarpe bomber og missiler, beskyttelsestiltak mot luftvernutrusler, radarvarsling og luft-til-luft-tanking øves, gir norske piloter kunnskap som er en forutsetning for deltakelse i moderne luftoperasjoner (Solheim 2011b). Øvelse Red Flag, som gjennomføres med mange land hvert annet år i Nevada, USA, kan også bidra til å forklare den hurtige deployeringen. Først og fremst var personellet trent i det samme handlingsmønsteret som ble brukt i oppsetningen av styrkebidraget til Middelhavet. Piloter og bakkemannskaper var også trent i bruk av relevante ammunisjonstyper og sensorer som flyene skulle utstyres med før avreise (Solheim 2011b). Dessuten var nøkkelpersoner i Luftforsvaret del av et bredere nettverk av allierte kollegaer som raskt kunne bistå med informasjon og koordinering under overføringen til Middelhavet.

Det kan imidlertid hevdes at klargjøringen og overføringen av styrkene til Middelhavet også avdekket svakheter i trenings- og øvingsmønsteret. Øvelsene ser blant annet ikke ut til å vektlegge høyt tidspres som følge av uforutsette hendelser (Hoel 2011). Dette er uheldig all den tid ett av de fremste argumentene for omstillingen av Forsvaret har vært behovet for styrker som på kort varsel kan sendes ut på oppdrag – hjemme eller i utlandet. Kampflyvåpenet står riktig nok på en permanent nasjonal og alliert luftberedskap med to fly, og har således innarbeidet gode beredskapsrutiner i de to kampflyvingene. Det kan imidlertid innvendes at denne beredskapen primært bygger på innsats fra moderne og permanente fasiliteter i hjemlandet. Når Øvelse Nordavind på Banak og Øvelse Red Flag i USA ikke innebærer øving på rask reaksjons- og forflytningsevne, kan det hevdes at kampflyvåpenet bare delvis er innrettet for det nye trusselbildet. Dels ved at uforutsette kriser i utlandet kun lar seg løse gjennom betydelige improviseringer i eksisterende struktur, og dels ved at belastningen på de gjenværende styrkene i Norge blir uforholdsmessig store og uavklarte (FLO 2011, 3). Disse ulempene kom da også til uttrykk under forberedelsene til Operation Odyssey Dawn og Operation Unified Protector. Manglende innarbeidede rutiner for forhåndspakket kommunikasjonsutstyr og klargjøring av kommandoplasser gjorde at forberedelsene ble meget hektiske og preget av “strak-arm-løsninger” (Luftforsvaret 2011b, 3–4). Fraværet av bærbare satellittelefoner gjorde at vurderinger av norske myndigheter rundt målenes politiske sensitivitet foregikk på kryptert, men meget ustabil, samband den første uken (Solheim 2011b). Den såkalte Theatre Enabling Force som leder enhver strategisk deployering ble satt sammen på ad

hoc-basis. Materiellet som skulle fylle den improviserte kampflybasen på Kreta med innhold var verken ferdigpakket eller nedtegnet på lister, "... noe som gjorde at etableringen på Kreta kom sent i gang" (Davies 2011). Forsvarets logistikkorganisasjon måtte i tillegg omdisponere mannskaper fra andre deler av landet for å fylle opp det vakuemet som oppstod etter at kampflybidraget i Bodø tok med seg tilgjengelig personell og forlot landet (FLO 2011, 3).

For det tredje kan det synes som at det trenings- og øvingsmønsteret som i fred brukes til å sveise sammen kompakte kampsystemer brytes opp og rekonfigureres når kampflyvåpenet settes på prøve. Under normale omstendigheter opererer de to luftvingene (132. og 138.) hver for seg i ulike deler av landet. Dette bidrar blant annet til å bygge avdelingsfølelse og personlig tillit, noe enhver operativ styrke må ha for å fungere effektivt under krevende fysiske og psykiske forhold. Under Operation Odyssey Dawn og Operation Unified Protector ble imidlertid dette mønsteret brutt. I stedet for å overføre en sammensveiset skvadron, ble styrken satt sammen av piloter fra ulike luftvinger. Samtidig ble kontingentsjefen for styrken kalt hjem fra ferie for å lede mannskaper han bare delvis hadde godt kjennskap til (Solheim 2011b; Hoel 2011). På den ene siden kan det hevdes, slik Luftforsvaret gjør, at det viktigste er at pilotene og bakkemannskapet har trent på det samme, ikke nødvendigvis sammen. Dette gjør at systemforståelsen fungerer på tvers av ulike fagmiljøer (Luftforsvaret 2011a, 2). Men på den andre siden kan det også hevdes, slik en av kampflypilotene opplevde det, at stressmestring og personlig kollegastøtte blir vanskelig fordi piloter fra ulike skvadroner ikke har personlig kjennskap til hverandre. Dette kan blant annet gjøre det vanskeligere å vurdere om pilotene mentalt sett fortsatt er "good to go" når nytt oppdrag står for tur (Hoel 2011). Denne utfordringen har blitt større etter som tiden fra varsling i Norge til innsats over Libya var kort.

Under forhold som disse, som i grove trekk kan være sammenlignbare med Telemarkbataljonens deployering til Bosnia på 1990-tallet og helikoptermiljøets Norwegian Aeromedical Detachment til Afghanistan i 2008, blir systemlikhet hjemme og ute viktigere. Et trenings- og øvingsmønster som holder fast på avdelingsstrukturen hjemme, og som overfører denne til operasjonsområdet i utlandet, vil kunne oppleves som mindre belastende for mannskapet. Denne erkjennelsen ble også bekreftet av 132. Luftving i Bodø. De hadde få planer for hvordan 138. Luftving på Ørlandet kunne tre støttende til i forbindelse med styrkeoppbyggingen i Bodø (Luftforsvaret 2011b, 5). De hadde dessuten ulike prosedyrer for utformingen av viktige datasystemer, som gjorde at de ikke uten videre kunne operere sammen (Solheim 2011a, 4).

At oppsetningen og overføringen av kampflybidraget likevel ble en suksess, kan også skyldes heldige omstendigheter. For det første var de to kampflyvingene langt på vei ferdigpakket til en forestående øvelse på Island. Dette kan ha bidratt til en betydelig styrking av reaksjonsevnen ved at materiellet som ble brukt i oppsetningen allerede var fremskaffet og pakket. Videre var piloter og bakkepersonell fra ulike fagmiljøer allerede samlet og forholdsvis klare til avreise. For det andre var den strategiske løftekapasiteten

i 335-skvadronen samlet i Bodø i forbindelse med den pågående øvelsen Combined Strength 2011. Dette bidro også til at overføringen av materiell og personell til den improviserte kampflybasen på Kreta gikk hurtigere enn hva som ellers ville vært tilfelle om skvadronen var i tjeneste rundt om i landet. For det tredje hadde 132. Luftving bare uker i forveien gjennomført en deployerings- og etableringsøvelse med nattflygninger i Banak. Dette bidro til at kunnskapen om hva som måtte medbringes av ulike materiell- og personellkategorier satt noe friskere i minnet enn vanlig, spesielt med tanke på at denne type øvelse bare finner sted hvert andre år. Og for det fjerde; både Forsvarets operative hovedkvarter og Forsvarets informasjonsinfrastrukturs Avdeling for operasjonsplanlegging var døgnbemannet i forbindelse med forberedelser til en annen øvelse – Cold Challenge. Forsvarets operative hovedkvarter hadde dermed mer personell til stede enn det som er normalt for helgebemanning. Forsvarets informasjonsinfrastruktur kunne også på kort varsel gjennomføre en fortløpende planlegging med de to kampflyvingene samt Forsvarets logistikkorganisasjon og Forsvarets operative hovedkvarter på døgnkontinuerlig basis (INI 2011, 2).

Lærdommer fra forberedelsene til Libya

Første del av denne studien dokumenterte at planleggingen og forberedelsene til det historiske styrkebidraget bar preg av fortløpende improviseringer og ekstraordinære tiltak. Dette gjaldt på alle nivåer og i alle avdelinger. Det kan hevdes at evnen til raskt å finne nye løsninger på uforutsette hendelser er et kvalitetstegn ved militære organisasjoner. "Stridsledelse" som begrep og ledelsesprinsipp har vist sin gyldighet i situasjoner der varslingstiden er kort, og hvor det er uklart hvem som har hvilke roller, ansvar og myndighet. Men det kan også stilles spørsmål ved dette: Er det tillitsvekkende å basere forsvarsevne på ad hoc løsninger? Er ledelsesnivåene i Forsvaret tilstrekkelig oppsatt for å løse selv små oppgaver som avviker fra normal fredsdrift? Dersom utfordringene som er avdekket i den foregående delen gir et tilnærmet riktig bilde av hva situasjonen i dag kan sies å være, kan følgende delkonklusjon trekkes: Sentrale deler av Forsvarets kommandoapparat, samt underliggende taktiske styrkebidrag, er verken dimensjonert eller trent for situasjoner som avviker fra en tilnærmet fredstidslignende tilstand.

Hvilke lærdommer kan vi så utlede fra de 100 hektiske timene mellom 18. og 24. mars 2011?

MILITÆR-STRATEGISK NIVÅ PLANVERK

Den første lærdommen på militær-strategisk nivå er at overføring av styrker til en koalisjon er en mer arbeidskrevende og uforutsigbart enn en overføring til en Nato-operasjon. Dette skyldes først og fremst at klargjøringsfasen preges av uklare kommando- og kontrollforhold, men også uklarheter i forhold til hvordan mandat og oppdrag skal tolkes. Denne uklarheten er symptomatisk for oppdrag med stor politisk risiko fordi myndighetene er da gjerne varsomme med å binde seg til definerte slutttilstander og konkrete mål. Den strategiske instruksen som Forsvarsdepartementet oversendte Forsvarsstaben

var uten klare mål og ønskede slutttilstander. Hvordan det unike FN-mandatet skulle tolkes militært, og hvor omfattende angrepene kunne være før operasjonen *de facto* ble en kampanje for regimeendring, var uklart. Uklarheten er også symptomatisk for koalisjonsoperasjoner der tiden til rådighet er knapp og hvor mål og konsekvenser følgelig blir mindre gjennomtenkt. Denne lærdommen samsvarer også med erfaringene US African Command gjorde seg. De politiske målene for Operation Odyssey Dawn var ikke ferdig utviklet da operasjonen tok til: “Good plans cannot be devised without knowing the end-state ... There was no clear guidance from higher authority” (JCOA 2011, 8).

Ønsket om politisk handlefrihet for å kunne håndtere politisk risiko står dermed i motsetning til en militær logikk som skal gi det taktiske nivået et plangrunnlag med operasjonaliserte politiske mål. Manglende føringer og kunnskap om den politiske og militære tolkningen av mandatet (“protection of civilians”), hvem som var ansvarlig for operasjonen og hvordan Forsvaret kunne komme i inngrep med de operasjonelle hovedkvarterene i Operation Odyssey Dawn og Operation Unified Protector, ga dermed Forsvarets øverste ledelse et uklart grunnlag å jobbe ut ifra. Det militære planverket viser seg dermed å ikke være tilpasset et hendelsesforløp som i stor grad er politisk og ikke militært drevet. Dette ble også reflektert i erfaringene som ble gjort på de lavere nivåene: De norske kampflyene tok av fra Bodø uten å vite hvor de skulle lande, eller hvor de skulle operere ut ifra (Solheim 2011a, 4). Det eksisterende planverket, som i stor grad bygget på en sekvensiell og faseinndelt oppsetting av militære styrker, måtte derfor brukes mer fleksibelt. Dels ved at deler som var mindre relevante, eller som reduserte tempoet i planprosessen, ble utelatt, men også ved at berørte avdelinger nedover i kommandokjeden ble involvert så tidlig som mulig, i tråd med Natos prinsipp om såkalt *collaborate planning*.

Den viktigste faktoren som kompenserte for uklare politiske mål og slutttilstander i operasjonsområdet var derfor *kommunikasjon*, ifølge general Bouchard: Hyppig koordinering gjennom et utall av uformelle samtaler, møter, telefon- og videokonferanser, nesten alltid på tvers av nivåene, viste seg å være den viktigste suksessfaktoren. Dette ga en raskere felles situasjonsforståelse, spesielt mellom avdelinger og fagmiljøer som til daglig var skilt fra hverandre og som opererte på ulike nivåer i ulike land (Bouchard 2012). I Norge ble dette forholdet understreket av Luftforsvaret, Forsvarets logistikkorganisasjon, Forsvarets informasjonsinfrastruktur, Etterretningstjenesten og Forsvarets operative hovedkvarter, som alle fikk jevnlig informasjon fra Forsvarsstaben. På strategisk nivå i Nato var mønsteret det samme: Det operative planverket forutsatte en klar slutttilstand og klart definerte militære mål. Dette var urealistisk sett med North Atlantic Councils øyne fordi medlemslandene ville bruke for lang tid på å bli enige om en presis formulering (IMS 2012, 5). I månedene som gikk fikk dermed det operasjonelle nivået i Joint Forces Command Napoli et vidt tolkningsrom, noe som igjen satte nasjonale kontrolltiltak på prøve.

FORSTERKNINGER

Den andre lærdommen er at de politiske prosessene må tolkes så presist og så tidlig som mulig for å øke den militære forberedelsestiden. Det er spesielt viktig i koalisjons-

operasjoner fordi høyt tempo gir uklare mål, uklare kommando- og kontrollmekanismer og liten tid til å utvikle nasjonale caveats som sikrer at norske styrker opererer innenfor en norsk tolkning av mandatet. Mangelen på denne type forhåndsinformasjon øker arbeidsbelastningen for små og sårbare staber. Stabskraften på dette nivået, så vel som på nivået under, viste seg å ikke være dimensjonert for å håndtere denne type usikkerhet under tidspress. Innføring av beredskapsplaner som gradvis tilførte nivået mer stabskraft og spisskompetanse var derfor påtrengende, spesielt i operasjonens innledende faser. Bemanningssituasjonen i Forsvarsstaben i forberedelsesfasen viste også at tidspunktet for forsterkninger må inntreffe tidligere enn i Forsvarsdepartementet. Årsaken er at Forsvarsstaben i utgangspunktet synes å være underdimensjonert og at overbelastninger følgelig vil inntreffe raskere enn på nivået over. Hurtigoppnevnte krisegrupper eller krisestaber med øremerket personell fra andre deler av Forsvaret kan derfor synes nødvendig. Avtaler må inngås med avdelinger som påtar seg rollen som kompetansesessig styrkebrønn. Denne lærdommen kan imidlertid også virke mot sin hensikt fordi den bidrar til å legge lokk på det alvorligste problemet ved det nye innsatsforsvaret, nemlig avviket mellom oppgaver og ressurser. Personell- og kompetansemessige forsterkningsplaner løser med dette et kortsiktig problem i de deler av Forsvaret som er mest utsatt, men skaper samtidig et nytt vakuum i de avdelinger som må avgi personell. Dette kan fungere tilfredsstillende i mindre oppdrag som Operation Odyssey Dawn og Operation Unified Protector, men forsterkningsplanene kan gi omgivelsene et misvisende bilde av at "innsatsforsvaret fungerer" – også dersom oppdraget skulle innebære større leveranser enn seks jagerfly med tilhørende støttesystemer.

En forutsetning for effektiv håndtering av uforutsette hendelser må derfor ses i lys av det såkalte *likhetsprinsippet*: "... den organisering man opererer med til daglig skal være mest mulig lik den organisering man har under kriser" (FD 2007, 18). Det kan hevdes at forberedelsene til Libya ikke var en krise fordi situasjonen ikke utgjorde en umiddelbar trussel mot Norge. Det store overraskelsesmomentet, det umiddelbare behovet for forsterkninger og de omdømmemessige konsekvensene ved ikke å stille på kort varsel, tilsier likevel at likhetsprinsippet kan ha gyldighet. Dersom denne ambisjonen for fremtidige styrkebidrag ligger fast, vil det være unaturlig om ikke Forsvaret er dimensjonert for det.

KOMMANDO OG KONTROLL

Den tredje lærdommen vi kan trekke fra erfaringene på militær-strategisk nivå er at Forsvarsstaben, i likhet med nivåene under, må ha bedre kontroll med hvem som gjør hva, hvor, når og hvorledes. Avtaler som regulerer kommandoforhold, disponeringsmyndighet, roller og ansvarsoppgaver, især mellom oppsettende avdelinger på den ene siden og logistikk- og støtteavdelinger på den andre, er avgjørende dersom knappe ressurser skal kunne brukes effektivt. Manglende avtaler mellom Luftforsvaret, Forsvarets logistikkorganisasjon, Forsvarets informasjonsinfrastruktur, Forsvarets sanitet, Etterretningstjenesten og Forsvarets sikkerhetsavdeling, gjorde at kulturelle og institusjonelle forskjeller mellom

fagmiljøene i det integrerte kampsystemet fikk større spillerom. Det kom dels til uttrykk mellom et luftforsvar preget av fleksibilitet og improvisert innsats i et "kontrollert kaos", versus et regime i Forsvarets logistikkorganisasjon som ble målt på materiellkontroll og forsvarlig ressursforvaltning. Bedre kontroll vil føre til mer forutsigbarhet og bedre utnyttelse av de små ressurser som Forsvaret besitter, skjønt ofte på bekostning av tempo.

STYRKEREGISTERET

En fjerde lærdom er at Forsvarets styrkeregister, som gir oversikt over styrkenes operative status, er kunstig oppsplittet. Inndelingen i enkeltstående kapasiteter og plattformer gjør det vanskelig å vurdere den samlede operative statusen på gripbare kampsystemer. Vissheten om at et styrkebidrag består av en rekke gjensidig forsterkende fagmiljøer øker betydningen av registre som viser styrkenes totale gripbarhet i et helhetlig systemperspektiv. Oppstykingen i enkeltkapasiteter forsterker samordningsproblematikken fordi komplementære fagmiljøer ikke betraktes som én enhet.

OPERASJONELT NIVÅ BEREDSKAPSPLANVERK

Den første lærdommen som kan trekkes fra erfaringene på operasjonelt nivå er at hovedkvarteret mangler prosessuelle rutiner for hvordan styrkebidrag fra ulike deler av Forsvaret kan settes opp og overføres til utlandet på kort varsel. Erfaringene fra Libya-operasjonen viste at hovedkvarteret, med sine cirka 260 ansatte, først og fremst er en fredstidsorganisasjon. Dette fordi de ikke "... kan takle 24/7 operasjoner over lengre tid" (FOH 2011b, 3), men også fordi den personell- og kompetansemessige innretningen primært kretser rundt nasjonal episode- og krisehåndtering i nordområdene.⁷

Kombinasjonen av underbemanning, uvante arbeidsoppgaver og manglende rutiner kan derfor indikere et behov for mer trening og nye prosedyrer: dels for å kalle inn ekstra mannskaper som til daglig ikke finnes i hovedkvarteret, dels for å regulere et mer effektivt samarbeid mellom oppsettende og støttende avdelinger, men også for å forsterke funksjoner som vanligvis er tynt bemannet. I likhet med nivået over, kan også denne lærdommen dekke over den grunnleggende svakheten ved hovedkvarteret, som er mangel på operativ utholdenhet. Å måtte innkalle ekstramanskaper i krisesituasjoner bryter således med grunnleggende lærdommer fra tidligere kriser. Nøkkelen til suksess er ofte en mest mulig ensartet innretning i fred så vel som i krise (jf. likhetsprinsippet).

KOMPETANSE

Den andre lærdommen er at hovedkvarteret mangler kritisk spisskompetanse på områder som er viktige for å ha kontroll med hvordan norske styrker brukes i Nato. Dette gjelder spesielt innenfor smale operative disipliner som målutvelgelse, vurdering av utilsiktet skade ved bombeangrep og oppdatert kunnskap om nye våpensystemer (weaponeering) (Fjelberg 2012). Det er imidlertid også allment gjeldende innenfor strategisk og operasjo-

nell analyse av tyngdepunkter, avgjørende punkter, kritiske sårbarheter og ønsket effekt i operasjonen. De operasjonelle plankriteriene diskuteres og besluttes i kommandokjeden og har stor innvirkning på hvordan operasjonene utfolder seg og hvordan norske styrker brukes i denne utviklingen. En langsiktig kompetanseheving på disse områdene vil kunne øke hovedkvarterets mulighet til å etterprøve de operasjonelle vurderingene, som i hovedsak baseres på etterretnings-, overvåknings- og rekognoseringskapasiteter fra et amerikansk etterretningsmonopol (JALLC 2012, 7). Mer nasjonal kompetanse på dette området vil styrke norske myndigheters kontroll over de norske styrkebidragene. Denne lærdommen har fått økt aktualitet ettersom den strategiske varslingstiden kortes ned og tempoet i de operasjonelle planprosessene tiltar. Fra alliert hold ble det bekreftet at North Atlantic Council ikke klarte å utlede tilstrekkelig presise slutttilstander og mål: For nivåene under ble dermed plangrunnlaget for hvordan operasjonene skulle gjennomføres uklart (IMS 2012, 5).

For Forsvarets operative hovedkvarter er dette særlig relevant når oppdragene utføres i koalisjoner der kontrollmekanismene er færre og svakere enn i formelle allianser, når caveats ikke er ønskelig eller mulig å utvikle på grunn av kort tid til rådighet, når det norske forsvaret ikke er tungt representert på operasjonelt nivå, når den politiske og militære risikoen er høy i forhold til utilsiktet skade, og når det hersker stor usikkerhet med hensyn til hvor langt et nytt og uprøvd mandat (i dette tilfellet "Protection of Civilians") kan tøyes i retning mot regimeendring.

Kompetanse på dette området vil gi hovedkvarteret, og dermed også norske myndigheter, mer innsyn og kunnskap om nominering, utvikling og godkjenning av mål som skal angripes. Den er viktig fordi den utfyller og kompensere for de huller og mangler som norske og allierte myndigheter har i North Atlantic Council. Mer kompetanse styrker også den norske militærfaglige situasjonsforståelsen, noe som blir enda viktigere ettersom prosesser kjennetegnes av uformelle og ad hoc-baserte konsultasjoner mellom de mest sentrale aktørene i Joint Forces Command (Bouchard 2012). Fraværet av slik kompetanse svekker hovedkvarterets evne til å utføre en av sine viktigste oppgaver, som er å gi strategiske råd til politisk og militær ledelse. Å ikke være fullt ut rustet til å gi råd om hvordan norske kampflystyrker bør brukes når målene ligger i tett befolkede områder med stor fare for utilsiktet skade, er en betydelig svakhet. Dag Henriksen ved Luftkrigsskolen påpeker med rette det problematiske i dette: "Når en fra samfunnets side er betrodd å forvalte et av de kraftigste militære virkemidlene som er tilgjengelig, så er en naturligvis moralsk forpliktet til å forstå hvordan maktmiddelet best kan benyttes - utover å taktisk transportere sprengstoffet fra A til B" (Henriksen 2011, 89).

KONTROLL

Den tredje lærdommen er at norske kampflystyrker hadde liten innflytelse på hvilke mål som skulle tas ut og hvordan krigen utviklet seg (Rygg 2011). Dette til tross for at de norske flyene tidvis stod for opptil 20 prosent av all ildgivning i operasjonen, og at norske

piloter ble foretrukket i operasjoner mot strategiske mål der faren var stor for utilsikket skade, som i Tripoli og andre byer (Dragenes 2012). Dette er alvorlig fordi det er i kommandokjeden at planene legges og beslutningene fattes for hvordan norske styrker skal brukes. Den politiske risikoen i denne operasjonen skulle tilsi at norske politiske og militære myndigheter kanskje burde hatt mer innflytelse og kontroll over luftkampanjen, både i planleggingsfasen og under selve utførelsen. Denne lærdommen får økt betydning ved at det operasjonelle nivået i Naopli ikke fikk klare føringer fra North Atlantic Council om hvordan de militære målene skulle nås (IMS 2012, 5). Det er nærliggende å anta at dette økte tolkningsrommet og frihetsgradene til Joint Forces Command uten at norske myndigheter var representert. Av den grunn ble det desto viktigere at Forsvarets operative hovedkvarter var tyngre til stede: dels for å få bedre kontroll med hvordan mandatet og engasjementsreglene fra North Atlantic Council operasjonaliseres nedover i kommandokjeden til SACEUR og deretter til Joint Forces Command, og dels for å utvikle en mer selvstendig vurdering av hvordan nominering, utvikling og godkjenning av sensitive mål ble gjort. Med dette ville også norske myndigheter fått en bedre forståelse av hva de norske kampflyene var med på, og i hvilken grad dette var i tråd med norske interesser. Denne lærdommen er konsistent med erfaringer fra det norske kampflybidraget på Kreta, som tidvis "ønsket at FOH [Forsvarets operative hovedkvarter] var bedre oppdatert om operasjonene i sann tid slik at de kunne ha et optimalt grunnlag for å gi kritiske føringer på ..." (Solheim 2011a, 6). Også i Nato er lærdommen av lignende karakter: Det amerikanske etterretningsmonopolet gjør nasjonale kontrolltiltak vanskelig fordi premisene for beslutningene i kommandokjeden ligger i hendene på én nasjon: "This dependency on a single nation is a concern" (JALLC 2012, 16).

GJENNOMGÅENDE ETTERRETNING

Den fjerde lærdommen som kan trekkes fra erfaringene på operasjonelt nivå er at hovedkvarterets fremskutte ledelseelement bør understøttes av en gjennomgående nasjonal etterretningsstruktur, med støtte fra juridiske rådgivere. Dette er spesielt viktig når hovedkvarteret ikke har innflytelse på operasjonelt nivå, utover én liaisonoffiser. Det må derfor så tidlig som mulig etableres kanaler mellom politisk, militær-strategisk, operasjonelt og taktisk nivå i Norge før deployering. De skal bidra til å sikre at norske piloter bare angriper mål som i størst mulig grad er kvalitetssikret av norsk etterretning og som norske myndigheter kan stå inne for (jf. lærdommer fra Operation Iraqi Freedom, der mange av de deltakende lands flystyrker baserte seg på etterretning som var sterkt misvisende (Kaufman 2004, 5-8)). Informasjonsgrunnlaget bør også settes sammen på grunnlag av så mange forskjellige kilder som mulig. Større land som USA, Storbritannia, Frankrike og Canada stilte med en gjennomgående nasjonal etterretningsstruktur på utsiden av den allierte kommandostrukturen, støttet av spesialstyrker på bakken (Bouchard 2012). Dette ga landene raskere situasjonsforståelse, økt innflytelse i nominering av mål som skulle angripes og mindre politisk risiko i den taktiske utøvelsen. Det faktum at North Atlantic

Council ikke var i stand til å gi tilstrekkelig konkrete styringssignaler via SACEUR til Joint Forces Command i Napoli indikerer et økt nasjonalt behov for innsyn, kontroll og helhetlig forståelse, spesielt på det operasjonelle nivået der kriger som regel vinnes eller tapes.

TAKTISK NIVÅ

På det taktiske nivået er den første lærdommen at deltakelse i koalisjonsoperasjoner fordrer korte kommandolinjer og klare samarbeidsavtaler, spesielt mellom operative og støttende enheter. Det samlede bidraget er i utgangspunktet spredt utover store deler av landet (338. skvadronen på Ørlandet, 331. og 332. skvadronen i Bodø, 335. skvadronen på Gardermoen, Forsvarets informasjonsinfrastruktur på Lillehammer, Forsvarets logistikk-elementer på Eggemoen, samt Etterretningstjenesten og Forsvarets sanitet i Oslo). Det er derfor av stor betydning at oppsettende avdeling raskt får oversikt over hvilke ressurser resten av Forssvaret kan bidra med. Spesielt skillet mellom 132. Luftving som oppsettende avdeling og Forsvarets logistikkorganisasjon førte til unødvendig mange aktører på logistikkensiden. Forsvarets logistikkorganisasjons LOG Ops, og LOG Base Luft, samt Forsvarets kompetansesenter for logistikk og operativ støtte, Forsvarets informasjonsinfrastruktur og Forsvarets operative hovedkvarter/logistikkfunksjonen, ville alle ha en finger med i spillet. Dette satte ned tempoet i forberedelsesfasen fordi koordineringsbehovet økte uten at dette bidro effektivt til å løse oppdraget. Det kan derfor hevdes at det hele var et resultat av ønsket om "... å gjøre seg selv synlig og viktig" (Luftforsvaret 2011b, 5).

GRIPBARHET

Den andre lærdommen på taktisk nivå er at mannskaper som på kort varsel settes inn for å løse oppdrag i utlandet må være gripbare. Det betyr at mannskaper som utdannes gjennom årlig styrkeproduksjon må være medisinsk skikket og ha vaksineringsstatus og annen initialutdanning i orden. Kort strategisk varslingstid tilsier at en slik klargjøring ikke kan følge etablerte mønstre. Manglende forberedelser i alle avdelingene på dette nivået gjorde derfor at styrkebidraget ble sendt ut av landet uten tilfredsstillende utsjekk, trening eller forberedelse. Behovet for gripbarhet viste også at den sekvensielle metoden for styrkeoppbygging i Forssvaret – der generalinspektørene klargjør styrken i hjemlandet før den meldes klar til forsvarssjefen, som deretter overfører kommandoansvaret til Forssvarets operative hovedkvarter, som igjen overfører kommandoen til utlandet – blir lite hensiktsmessig. For å være gripbar må styrken være forberedt på å gjennomføre store deler av styrkeoppbyggingen- og klargjøringen i utlandet. Årsaken er at det tar for lang tid å bygge opp et integrert kampsystem som til daglig er splittet opp og plassert i ulike deler av landet (Solheim 2011a, 4).

TRENING OG ØVING

Den tredje lærdommen er at trenings- og øvingsmønsteret i fred må involvere logistikk- og sambandsfunksjoner som til daglig ligger utenfor egen organisasjon. Gitt Luftfor-

swarets gode trenings- og øvingsmønster på Banak og i USA er det lett å glemme at deployerbare kommandoplasser ligger på Hønefoss, og at kritiske sambandsfunksjoner er lokalisert på Lillehammer. Dersom disse kapasitetene ikke integreres i øvelser hjemme vil kampsystemet fragmenteres gjennom manglende samtrening og bevisstgjøring om hverandres nødvendighet. Dette viste seg også under forberedelsene til Libya-operasjonene, der styrkebidraget deployerte med feil personell fra Bodø i stedet for rett personell og materiell fra Jørstadmoen og Eggemoen. Samvirke med nøkkelfunksjoner utenfor egen forsvarsgren eller hjemmebase ser derfor ut til å ha blitt nedprioritert i kampen for å holde seg innenfor budsjettammen (Jodal 2012).

Å bygge rutiner som ivaretar Red Card Holders funksjoner på vegne av Forsvaret og norske myndigheter er også viktig. Det er vanskelig å anta at denne funksjonen ikke skal trenes, all den tid funksjonen utgjør det viktigste bindeleddet mellom norske styresmakter og allierte styrkesjefer når norske styrker overføres til en utenlandsk kommando.

REGLER OG AVTALEVERK

Den fjerde lærdommen er at regel- og avtaleverket som regulerer mannskapenes arbeidstid og rettigheter har utviklet seg i motsatt retning av hva som kjennetegner gripbare styrkebidrag. Oppdrag som må løses raskere enn hva avdelingene har som klartidskrav, må derfor bryte en rekke bestemmelser i blant annet *Forsvarets personellhåndbok*. En hurtig innsetting av norske styrker må derfor i fremtiden være avhengig av frivillig dugnad, med mindre reglene i Arbeidsmiljøloven og vernebestemmelsene endres (Lyssand 2011). Det understrekes ytterligere av at en stor del av suksessen skyldtes handlekraft i form av stridsledelse, og personlig mot til å utfordre det eksisterende forvaltningsregimet for å gjøre styrkebidraget gripbart. Manglende samsvar mellom operativ nødvendighet og krav til forsvarlig ressursforvaltning bidrar således til å svekke de ansattes tillit til arbeidsvernbestemmelsene. På samme tid kan det også hevdes at avviket undergraver autoriteten til lovpålagte bestemmelser som gjennom mange år er fremforhandlet for å sikre rettigheter til personell som tar stor personlig risiko på vegne av norske myndigheter.

Avslutning

Den raske styrkeoppbyggingen mellom 18. og 24. mars 2011 viser at norske myndigheter har fått et anvendelig og etterspurt maktinstrument. Regjeringen har i dag tilgang på styrker som på kort varsel kan settes sammen til gripbare kampsystemer. Offensive operasjoner med høy risiko kan gjennomføres langt utenfor landets grenser, og oppgavene løses med en kvalitet på høyt internasjonalt nivå. I avgrenset operativ forstand kan det derfor hevdes at deployeringen var en suksess. Med Luftforsvaret, Forsvarets logistikkorganisasjon og Forsvarets informasjonsinfrastruktur i spissen viste Forsvaret at Norge på kort varsel kunne stille med kapasiteter i verdensklasse. Tross uklare roller, oppgaver og myndighetsforhold var Forsvaret klar til strid. De berørte avdelingene utviste et engasjement og en handlekraft som ikke lot seg stanse av regler og forskrifter som primært var innrettet for fredstidsdrift i Norge.

Samtidig er det viktig å minne om at suksess i operativ forstand først og fremst må måles opp imot politiske målsettinger. Hvorvidt den norske innsatsen ga mer sikkerhet til det libyske folk, og om FNs autoritet kom styrket ut av den norske krigsinnsatsen, er sentrale spørsmål, men ligger utenfor denne analysen.

Kontrolltiltakene som ble forberedt i de 100 kritiske timene i Norge, og som ble brukt utover i operasjonen, er imidlertid relevant i denne sammenheng. Analysen viser at Forsvaret hadde kontroll, men at kontrolltiltakene tidvis ble utfordret av en rekke forhold: Først og fremst var Forsvaret ikke representert i sentrale posisjoner på innsiden av den allierte kommandokjeden. Det skyldes delvis en gradvis forvitring av operasjonell kompetanse, fordi Forsvaret er blitt så lite at offiserer i dag har sin primære referanseramme på taktisk nivå i Norge. Det skyldes også at styringssignalene fra North Atlantic Council og SACEUR var uforholdsmessig vide, noe som økte tolkningsspennet til det operasjonelle nivået og dermed også risikoen for militærfaglige feiltolkninger. Og til sist, at Norge manglet en nasjonal gjennomgripende kanal for kommunikasjon og utveksling av informasjon på operasjonelt, taktisk og stridsteknisk nivå (kampflybasen i Middelhavet). I kombinasjon med leveransen av moderne kampflybidrag, som ble satt til å løse de mest

risikable og vanskelige oppdragene uten caveats, var den politiske og militære risikoen stor. Kanskje var det mer tilfeldigheter enn noe annet som gjorde at det gikk så bra? I så fall er det grunn til å se nærmere på lærdommene vi kan trekke fra den historiske deployeringen i mars 2011.

FOTNOTER

1. Det er verdt å merke seg at stormakter som Kina, Russland, India, Tyskland og Brasil stemte blankt da Sikkerhetsrådets resolusjon nr. 1973 ble vedtatt i New York 17. mars 2011.
2. *Red Card Holders* er offiserer som på vegne av norske myndigheter kontrollerer at allierte sjefer følger retningslinjene for bruk av norske styrker, og samtidig ivaretar norske interesser - politiske og militære.
3. Natos CAOC 5 i Poggio Renatico ble under Operation Unified Protector samlokalisert og ledet av Combined Forces Air Component (CFAC), som overførte sitt operasjonelle ledelseselement fra Tyrkia til Italia. CAOC 5 brukes likevel som betegnelse på det taktiske nivået i denne rapporten.
4. Før deployering ble den taktiske styrkesjefen kalt inn til sjef FOH, i motsetning til Red Card Holdere. Det var også uklare kommandolinjer i det den taktiske styrkesjefen kunne rapportere direkte til FOH uten å konferere med det fremskutte ledelseselementet på operasjonelt nivå. Dette var tidvis en kilde til irritasjon (FOH 2011b, 8).
5. Det siste tiåret har også beredskapskontraktene som lå til grunn for Forsvarets innsatsstyrke - Luft (FIST-L), Nato Response Force (NRF) og Immediate Response Force (IRF), blitt avviklet.
6. Saken ble gjenstand for sterk oppmerksomhet i media. (Se blant annet Forsvarets Forum 2005; Troms folkeblad 2005; Dagbladet 2005; Aftenposten 2005; Sveass 2005).
7. Dette understøttes også av inntrykk fra erfaringsrapportene til RCH i CAOC 5 og NAW på Kreta, som tidvis følte at den mentale avstanden mellom operasjoner i Barentshavet og over Tripoli var stor (FOH 2011b).

Kildeliste

INTERVJUER

FJELBERG, ARNE CHRISTIAN.

2012. Oberstløytnant og norsk liaisonoffiser fra Forsvarets operative hovedkvarter til Joint Forces Command Napoli. Intervjuet over telefon av forfatteren 12. mars.

HANSEN, BJØRN TRYGVE.

2011. Oberstløytnant og senior stabsoffiser ved den norske militærmisjonen i Brussel 2008–2012. Intervjuet av forfatteren på Forsvarets stabsskole. Oslo, 7. november.

HOEL, GØRAN.

2011. Major og Operations Commander i den norske kampflyvingen på Kreta. Intervjuet av forfatteren på Forsvarets stabsskole. Oslo, 31. Oktober.

LYSSAND, KRISTIAN JANTZEN.

2011. Oberstløytnant og liaisonoffiser for det norske kampflybidraget til Combined Force Air Command (CFAC)/Combined Air Operations Centre (CAOC) 5. Intervjuet av forfatteren på Forsvarsstabens base. Oslo, 16. november.

NERGÅRD, JARLE.

2012. Oberstløytnant og Red Card Holder på vegne av norske myndigheter ved CFAC/CAOC 5. Intervjuet av forfatteren på Forsvarsstabens base. Oslo, 14. mars.

RYGG, JAN OVE.

2011. Oberst og Director Operations i Operation Unified Protector, CFAC/CAOC 5. Intervjuet over telefon av forfatteren 25. november.

SOLHEIM, BÅRD REIDAR.

2011b. Oberstløytnant og kontingentsjef for detasjementet av den norske kampflyvingen til Kreta. Intervjuet av forfatteren på Forsvarets stabsskole. Oslo, 25. oktober.

ØDEGAARD, GEIR.

2011. Oberstløytnant og Red Card Holder på vegne av norske myndigheter ved CFAC/ CAOC 5. Intervjuet av forfatteren på Forsvarets stabsskole. Oslo, 1. november.

SKRIFTLIGE PRIMÆRKILDER OG SEKUNDÆRLITTERATUR**AFTENPOSTEN.**

2005. "Manglende tillit". 9. mars.

ALLISON, GRAHAM.

1971. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missiles Crises*. Boston: Little Brown & Co.

BJERGA, KJELL INGE OG KJETIL SKOGRAND .

2006. "Securing small-state interest: Norway in NATO". I *War Plans and Alliances in the Cold War*, redigert av Vojtech Mastny et al. Routledge: London.

DAGBLADET.

2005. "Stiller min plass til disposisjon". 18. januar.

FAREMO, GRETE.

2011a. "Redegjørelse av utenriksministeren og forsvarsministerens om situasjonen i Libya og norsk innsats". Oslo, 9. mai. <http://www.stortinget.no/Global/pdf/Referater/Stortinget/2010-2011/s110509.pdf> (sist lest: 14. juni 2012).

---. 2011b. "FN leverer". Debattinnlegg i *Dagbladet*, 27. august.

FD (FORSVARSDEPARTEMENTET).

2011a. "Kongelig resolusjon. Fullmakt til deltakelse med norske militære bidrag i operasjoner til gjennomføring av FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1973". Oslo, 23. mars. http://www.regjeringen.no/upload/FD/Temadokumenter/Libya-deltakelse_kgl-res-23-3-2011.pdf (sist lest: 14. juni 2012).

---. 2011b. "Overordnede rettslige rammebetingelser for den norske deltakelsen i JTF Odyssey Dawn". Ref: 2011/00761-1/FD II 5/ANW. Oslo, 24. mars.

---. 2008. St. prp. nr. 48 (2007-2008), "Et Forsvar til vern av Norges sikkerhet, interesser og verdier". Oslo, 28. mai. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/dok/regpubl/stprp/2007-2008/stprp-nr-48-2007-2008-.html?id=504783> (sist lest: 14. juni 2012).

---. 2007. "Støtte og samarbeid. Det moderniserte totalforsvarskonseptet". Oslo, 1. februar. http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/dok/veiledninger_brosjyrer/2007/stotte-og-samarbeid.html?id=673211 (sist lest: 14. juni 2012).

FORSVARETS FORUM.

2005. Nr. 3.

INI (FORSVARETS INFORMASJONSINFRASTRUKTUR).

2011. "Erfaringsrapport etter Libya-prosessen". Erfaringsrapport tilgjengelig i Forsvarets database *Ferdaball*. Lillehammer, 29. april.

FLO (FORSVARETS LOGISTIKKORGANISASJON).

2011. "FLOs erfaringsrapport etter Libya-planprosessen". Erfaringsrapport tilgjengelig i Forsvarets database *Ferdaball*. Oslo, 3. mai.

FOH (FORSVARETS OPERATIVE HOVEDKVARTER).

2011a. "FOHs erfaringsrapport ifm styrkegenerering og deployering av F-16 styrkebidrag". Erfaringsrapport tilgjengelig i Forsvarets database *Ferdaball*. Reitan, 2. mai.

---. 2011b. "RCH-team erfaringsrapport Operation Unified Protector". Erfaringsrapport tilgjengelig i Forsvarets database *Ferdaball*. Reitan, 10. oktober.

FORSVARSTABEN.

2011. "FST/Os strategiske erfaringsrapport - styrkegenereringen ifm deltakelse i operasjoner for håndhevelse av FN Sikkerhetsrådsresolusjoner 1970 og 1973 - Libya". Erfaringsrapport tilgjengelig i Forsvarets database *Ferdaball*. Oslo, 19. august.

GYLLENSPORRE, DENNIS.

2012. "NATO Engagements in Africa: Is There a Strategy for the Continent?" I *Pursuing Strategy - NATO Operations from the Gulf War to Gaddafi*, redigert av Håkan Edström og Dennis Gyllensporre. London: Palgrave Macmillan.

HENRIKSEN, DAG.

2011. "Hva har Luftforsvaret lært etter 8 år i Afghanistan?" I *8 år i Afghanistan, quo vadis?*, redigert av Torgeir E. Sæveraas. Luftkrigsskolens skriftserie nr. 23.

IEP (INSTITUTE FOR ECONOMICS AND PEACE).

2011. "Global Peace Index - Methodology, Results and Findings". Sidney, Australia.

IMS (INTERNATIONAL MILITARY STAFF).

2012. "Operation Unified Protector - Strategic Commands Lessons Learned". Erfaringsrapport, Nato. Brussel, 28. februar.

JALLC (JOINT ANALYSIS AND LESSONS LEARNED CENTRE).

2012. "Operation Unified Protector - Lessons from National Military Perspectives". Erfaringsrapport fra Natos senter for militære erfaringer. Lisboa, 27. februar.

JCOA (JOINT AND COALITION OPERATIONAL ANALYSIS).

2011. "Libya: Operation Odyssey Dawn - A Case Study in Command and Control". Erfaringsrapport fra Det amerikanske forsvaret. Suffolk, Virginia 4. oktober.

KAUFMAN, CHAIM.

2004. "Treat Inflation and the Failure of the Marketplace of Ideas". *International Security* 29 (1): 5-48. <http://www.mitpressjournals.org/doi/abs/10.1162/0162288041762940> (sist lest: 14. juni 2012).

KRISTIANSEN, IVAR.

2011. Innlegg i stortingsdebatten rundt "Innstilling fra Utenriks- og forsvarskomiteen om merutgifter til norske styrkers deltakelse i operasjonen i Libya i perioden 24. juni til 1. august 2011".

Oslo, 10. november. <http://www.stortinget.no/Global/pdf/Referater/Stortinget/2011-2012/s111110.pdf> (sist lest: 12. juni 2012).

LUFTFORSVARET.

2011a. "Luffforsvarets innspill til erfaringsrapport etter Libya-prosessen". Erfaringsrapport tilgjengelig i Forsvarets database Ferdaball. Rygge, 2. mai.

--- .2011b. "132. Luftving som oppsettende avdeling - innspill til erfaringsrapport for Libya operasjonene". Erfaringsrapport tilgjengelig i Forsvarets database Ferdaball. Bodø, 26. september.

MÅSEIDVAAG, HELGE INGE.

2011. "Møtet med den nyliberale staten". I *Nytt landskap - nytt Forsvar*, redigert av Tormod Heier. Oslo: Abstrakt forlag.

NORAD.

2011. "Norge på bistandstoppen". Publiseringsdato 7. april. <http://www.norad.no/no/aktuelt/nyheter/norge-p%C3%A5-bistandstoppen> (sist lest: 12. juni 2012).

NOU (NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER).

2000. *Et nytt norsk Forsvar. Innstilling fra Forsvarspolitisk utvalg, oppnevnt av regjeringen 16. juli 1999.* (20), 29. juni. <http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20002000/020/PDFA/NO-U200020000020000DDDDPDFA.pdf> (sist lest: 14. juni 2012).

OMA, IDA MARIA.

2008. Internasjonal militær deltakelse. Masteroppgave ved Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

RIKSREVISJONEN.

2009. Dokument nr. 3:6 (2008–2009). *Riksrevisjonens undersøkelse av omstillingen i forsvarssektoren*. Oslo 20. januar. http://evalueringsportalen.no/evaluering/riksrevisjonens-undersokelse-av-omstillingen-i-forsvarssektoren/Dok_3_6_2008_2009.pdf/@@inline (sist lest: 13. juni 2012).

--- . 2007. Dokument nr. 3:3 (2007–2008) *Riksrevisjonens undersøkelse av Forsvarets forutsetninger for deltakelse i operasjoner i utlandet*. Oslo, 11. desember. http://www.riksrevisjonen.no/Rapporter/Sider/Dokumentbase_Dok_3_3_2007_2008.aspx (sist lest: 13. juni 2012).

RØNNEBERG, JOSTEIN.

2005. "Hva skal Forsvaret gjøre?" *Aftenposten*, 17. mars.

SOLHEIM, BÅRD REIDAR.

2011a. "Operation Unified Protector, NAW (D+40)". Erfaringsrapport, Nato. Souda Bay, Kreta, 20. april.

STOLTENBERG, JENS.

2011b. "Redegjørelse av statsministeren om situasjonen i Libya og Norges deltakelse i den internasjonale koalisjonsstyrken". Oslo, 29. mars. <http://www.stortinget.no/Global/pdf/Referater/Stortinget/2010-2011/s110329.pdf> (sist lest 12. juni 2012).

STØRE, JONAS GAHR.

2011. "Redegjørelse av utenriksministeren og forsvarsministeren om situasjonen i Libya og norsk innsats". Oslo, 9. mai. <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2010-2011/110509/1/> (sist lest: 13. juni 2012).

SVEAASS, JENS.

2005. "Forsvarets skakkjorte økonomi". *Aftenposten*, 9. mars.

UD (UTENRIKSDEPARTEMENTET).

2009. St.meld. nr. 15 (2008-2009) *Interesser, ansvar og muligheter: Hovedlinjer i norske utenrikspolitikk*. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-15-2008-2009-.html?id=548673> (sist lest: 12. juni 2012).

YIN, ROBERT.

1993. *Applications of Case Study Research*. London: Sage Publications.

TALER, FOREDRAG OG DIVERSE INNLEGG

ANONYM KILDE.

2011. "Erfaringer fra Libya". Innlegg på Logistikkseminar i regi av Forsvarets stabsskole. Oslo, 18. november.

ARCHER, TOMAS COLIN.

2012. Innlegg på fagseminar i regi av Forsvarets høyskole og Institutt for forsvarsstudier. Oslo, 20. mars.

BOUCHARD, CHARLES.

2012. "Lessons Learned from Operation Unified Protector". Foredrag på Luftforsvarets Luftmaktseminar 2012. Trondheim, 2. februar.

DAVIES, TOM PERCY.

2011. "Erfaringer fra Libya". Innlegg på logistikkseminar i regi av Forsvarets stabsskole. Oslo, 18. november.

DRAGSNES, JENS GUNNAR.

2012. "Trenger vi å forstå effekten av de bomber vi slipper?" Foredrag på Luftforsvarets Luftmaktseminar 2012. Trondheim, 31. januar.

EIDE, ESPEN BARTH.

2005. "Ny regjering - ny sikkerhets- og forsvarspolitik?" Foredrag på Krigsskolen. Oslo, 16. desember. Manuskript tilgjengelig: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/aktuelt/taler_artikler/politisk_ledelse/statssekretaer_espen_barth_eide/2005/ny-regjering--ny-sikkerhets--og-forsvars.html?id=113169 (sist lest: 12. juni 2012).

FAREMO, GRETE.

2011c. "Dere har vært med å skrive historie i Libya". Tale ved medaljeutdeling. Oslo, 9. september. Manuskript tilgjengelig: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/aktuelt/taler_artikler/ministeren/taler-og-artikler-av-forsvarsminister-gr/2011/--dere-vart-med-a-skrive-historie-i-liby.html?id=654119 (sist lest: 12. juni 2012).

JODAL, TOM GØRAN MAJOR.

2012. "OOD/OUP: En Log suksess, eller...?". Brief på Luftforsvarets Luftmaktseminar 2012. Trondheim, 1. februar.

LUNDE, MORTEN HAGA.

2012. "Forsvarets operative hovedkvarters (FOH) rolle i operasjonen". Foredrag på Luftforsvarets Luftmaktseminar 2012. Trondheim, 1. februar.

PETERSEN, JAN.

2004. "Norsk utenrikspolitikk". Foredrag i regi av Oslo militære samfund. Oslo, 3. oktober. Manuskript tilgjengelig: http://www.oslomilsamfund.no/oms_arkiv/2004/2004-10-04-UMIN.html (sist lest: 12. juni 2012).

STOLTENBERG, JENS/STATSMINISTRERENS KONTOR.

2011a. "Statsministerens innlegg på toppmøtet om Libya". Paris, 19. mars. Manuskript tilgjengelig: http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/aktuelt/taler_og_artikler/statsministeren/statsminister_jens_stoltenberg/2011/libya3.html?id=636260 (sist lest: 13. juni 2012).

STØRE, JONAS GAHR.

2006. "Norge som fredsnasjon - myte eller virkelighet?" Foredrag på arrangement i regi av Norges fredssenter. Oslo, 24. april. Manuskript tilgjengelig: http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/taler_artikler/utenriksministeren/2006/norge-som-fredsnasjon--myte-eller-virkel.html?id=273461 (sist lest: 12. juni 2012).

TIDLIGERE PUBLIKASJONER I SERIEN OSLO FILES ON DEFENCE AND SECURITY

2012

1. TERJE HAAVERSTAD OG INGRID O. BUSTERUD

Forsvarsrettet sikkerhetssektorreform. Norsk sikkerhetspolitisk bistand til Serbia og Montenegro.

2. SAIRA BASIT

Emerging naval powers in Asia. China's and India's quest for sea power.

3. GULLOW GJESETH

Norsk veteranpolitikk etter 1945. Noen hovedtrekk i utviklingen.

2011

1. HÅKON LUNDE SAXI

Nordic defence cooperation after the Cold War.

2. TROND HAANDE OG KJELL INGE BJERGA

Hybridkrig.

3. HARALD W. STØREN

Storbritannia og NATO. Urealistisk realisme? Britisk selvbylde og betydningen av fortid, tradisjoner og ambisjoner.

4. ROALD GJELSTEN

Marinens beredskap 1960-90. Kampklar i Nordflåtens skygge.

5. JO SØLVE AADLAND DALANE

USA og Nato etter 9/11.

6. ELIN GUSTAVSEN

Verveide i Forsvaret. Motivasjon, erfaringer og fremtidsplaner.

7. OLA KREKVIK

Forsvarets samvirke med afghanske styrker. Dilemmaer og utfordringer.

2010

1. OLA BØE-HANSEN

Taliban og ISAFs propagandakrig. Kampen om den mest overbevisende historien.

2. KJELL INGE BJERGA OG GULLOW GJESETH

Heimevernet og Hæren. Landforsvaret stykkevis og delt – eller helt?

3. KJETIL HENRIKSEN

Norsk forsvarssamarbeid med Sverige og Nederland. Ikke like likevel?

4. MAGNUS HÅKENSTAD

Den norske mobiliseringshæren 1950–1970. Rasjonelt kompromiss eller nasjonal livsløgn?

2009

1. OLE LINDEMAN

Norwegian foreign policy in the High North. International cooperation and the relations to Russia.

2. SVEIN MELBY

Obama og amerikansk utenriks- og sikkerhetspolitikk.

3. HÅKAN EDSTRÖM (ED.)

Approaching Comprehensiveness. Two grand strategic options and some of their consequences.

4. LENE KRISTOFFERSEN

Interesser i norsk engasjementspolitikk.

5. JAHN ARVID SVENDSEN

Forsvaret og private militære firmaer. En ny utfordring i internasjonale operasjoner

2008

1. BORIS BARTH

The Democratic Peace Controversy. A Critical Survey.

2. KJETIL SKOGRAND (ED.)

Emerging from the Frost. Security in the 21st century Arctic.

3. THOMAS DEVOLD

US Policy toward Russia after 9/11. Between Cooperation and Containment.

4. SAIRA H. BASIT

The Iran-Pakistan-India Pipeline Project. Fuelling cooperation?

5. ROLF HOBSON

RMA og Transformation. En historisk-kritisk analyse av to sentrale begreper i nyere vestlig forsvarspolitik.

6. INGERID M. OPDAHL

Georgia og Russland. Et vanskelig naboskap.

7. HÅKAN EDSTRÖM OCH MAGNUS PETERSSON

Norsk-svenskt försvarssamarbete i en ny tid.

8. SIGRID REDSE JOHANSEN

Norsk deltakelse i internasjonale militæreoperasjoner. Soldatens ansvar for en rettsstridig ordre.

2007

1. TORGEIR E. SÆVERAAS OG KJETIL HENRIKSEN

Et militært universalmiddel? Amerikansk "Maneuver Warfare" og norsk doktrineutvikling.

2. TOM KRISTIANSEN AND JOHN ANDREAS OLSEN (ed.)

War Studies. Perspectives from the Baltic and Nordic War Colleges.

3. VIDAR HELGESEN

How Peace Diplomacy Lost Post 9/11. What Implications are there for Norway?

4. JOHN ANDREAS OLSEN (ed.)

On New Wars.

5. OLOF KRONVALL

Finally Eating Soup with a Knife? A Historical Perspective on the US Army's 2006 Counterinsurgency Doctrine.

6. MICHAEL MAYER

Forecasting Crisis. Climate Change and US Security.

PUBLIKASJONER FRA IFS

OSLO FILES ON DEFENCE AND SECURITY: større arbeider og bredere fremstillinger rettet mot et allment publikum, online og på papir.

IFS INSIGHTS: online forum for artikler, kommentarer og papere.

Begge publikasjoner utgis jevnlig og annonseres på våre nettsider samt gjennom nyhetsbrev. Kontakt oss for å bli oppført som mottaker av nyhetsbrevet vårt.

ENKELTHEFTER ONLINE OG I GRATIS PAPIRUTGAVE

Alle Oslo Files-titlene ligger i Bibsys Brages åpne forskningsarkiv. Gå inn via våre nettsider: ifs.forsvaret.no. Gratis papirutgaver kan bestilles i den utstrekning de finnes på lager.

KONTAKT

Institutt for forsvarsstudier, postboks 890 Sentrum, 0104 Oslo.

Telefon: 23 09 59 00, e-post: info@ifs.mil.no.

PUBLICATIONS FROM IFS

OSLO FILES ON DEFENCE AND SECURITY: in-depth studies of current issues in defence and security written for experts and non-experts alike. Oslo Files are available online and in hardcopy.

IFS INSIGHTS: online forum for brief articles, comments and working papers in defence and security studies.

SINGLE ISSUES ONLINE AND IN PAPER

Single issues of all our publications are available online through the national Bibsys Brage archive, which can be accessed through the IFS website: ifs.forsvaret.no. Unless we are out of stock, paper copies can be ordered from the IFS free of charge.

CONTACT

Norwegian Institute for Defence Studies, P.O. box 890 Sentrum, N-0104 Oslo.

Telephone: +47 23 09 59 00, e-mail: info@ifs.mil.no.

IFS PUBLICATIONS ONLINE: ifs.forsvaret.no

- > **INSTITUTT FOR
FORSVARSSTUDIER**
NORWEGIAN INSTITUTE
FOR DEFENCE STUDIES
- > Skippergata 17c
Postboks 890 Sentrum
0104 OSLO, NORWAY